Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 АВГУСТ 19
Намарай эхин (бишэн) һарын 2
ЧЕТВЕРГ
Гарагай 5
№ 156 (18770)
газетын сэн: захилай — 2 түх.
Хэлсээтэ сэн.

Адууһа малда — элбэг тэжээл

ҺАНАҺАНҺАА ДЭЭРЭ, ГЭБЭШЬЕ...

Худөө ажахын шэнжэлэл

Тэрэнь нёдондонойхиһоо нэгэ бага доогуур байна. Загарайн, Хэжэнгын, Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй, Захааминай аймагуудай ажахынууд бүхы сабшалангайнгаа хахадһаа екэнхине сабшаа. Үертэ дайрагдаһан Сэлэнгын, Зэдын, Тарбагатайн, Прибайкалийн болон бусад зарим аймагуудта сабшагдаһан газарынь багашаг.

Гэхэтэй хамта уһа үертэ екээр ороогүй Хоринин, Яруунын, Хурамхаанай аймагууд үбһэ сабшалга, хуряалгаяа удааншагаар ябуулна гэхээр.

Ган гасуурай тохёолдоошье һаа, арга хургынгаа зэргээр сабшалангаа. уһалжа, үбһэ ногооной муу бэшэ ургаса ургуулһанай ашаар Загарайн, Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй, Баргажанай аймагуудай олонхи ажахынууд үбһэ яһала екээр абажа байна. Жэшээнь, **Бэшүүрэй аймагта нёдондо энэ үедэ ороидоол 27,9 мянган центнер үбһэн һүрилэгдөод байгаа һаа, мүнөө 74,6 мянган центнер үбһэн сомогдоо. Мухар-Шэбэрэй аймаг үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхиһөө 3 шахуу дахин екэ үбһэ абаба. Загарайн, Захааминай, Хэжэнгын, Прибайкалийн аймагууд үнгэрһэн жэлэйхиһээ 1,7—3,5 дахин екэ үбһэ нөөсэлжэ шадаа. Уһанай үертэ эгээл екээр хохидоһон аймагуудай нэгэн Хяагтын аймаг нёдондо энэ үедэ ороидоол 9570 центнер үбһэтэй болоод байбал, мүнөө 74.655 центнер үбһэ бэлэдхээ**

Хэды тиигэбэшье һанаагаа амарха аргагүй. Үбһэ хуряалгын эршэ, дэлисые заахашье һуладхажа оолохогүй. Нилээд екэ сабшаланган уһанда абтаашье һаа, сабшагдаха газар үшөөл екэ. Таатай саг болзор түргэн ошожол байна. Шамдахал хэрэгтэй болоно. Намарай тэн сентябрь һара мэнэ гарахань, ургамал ногоон хагдарха, шэмэ шүүһэсэ гээжэ эхилхэнь ха юм.

Эдэ үдэрнүүдтэ зарим аймагуудай ажахынууд сенаж, силос даража захалаа. Ивалгын, Кабанскын, Хоринин аймагуудтал сенаж дарагдажа эхилээ. Хэрбээ нёдондо энэ үедэ республика соо 311.852 центнер сенаж нөөсэлэгдөод байгаа һаа, мүнөө тэрэнь һаял 187.311 центнертэ хүргэгдэбэ.

Тэрэшэлэн үнгэрэгшэ жэлдэ энэ үедэ 696.349 центнер силос нухэндэ хэгдээд байбал, мүнөө тэрэнэй дүрбэнэйнь нэгэ хүбншье дарагдаагүй. Бэшүүрэй, Яруунын, Ивалгын, Хяагтын, Прибайкалийн, Түнхэчэй аймагуудлэ бага зэргэ силос даража эхилбэ.

Байгша ондо олонхи ажахынууд витаминтай ногооной гурил татанагүй. Энэнь шье ойлгосотой. Шэнгэн түлишэ, тоноодлгын хэрэгсэл, АВМ, агрегадуудта хэрэгтэй деталь, частнууд айхабтар үнэтэй болонхой. Мүнөө бүхыдөө ороидоол 5885 центнер тиимэ тэжээл татагдаа. Энэнь нёдондонойхиһоо 4 дахин бага. Загарайн аймагтал 1080 центнер ногооной гурил нөөсэлэгдөө.

Хэнэйшье мэдэһэр, хамтыншье, үмсыншье адууһа малай эдихэ үбһэ тэжээл түүсэд хүрэхөөр бэлэдхэхэ гээшэ мүнөөдэрэй эгээл шухала зорилгошуудай нэгэн болоно. Энэмнай худөөгэй сүмы хүн зоной һанаагаа зобохо, арга шадалаараа хабадалсаха, гар хүрэлсэхэ ёнотой ажал болоно бшуу.

Редакцийн социально-экономическа тайаг.

РЕСПУБЛИКЫН АЙМАГУУДТА ҮБҺЭ ТЭЖЭЭЛЭЙ ХЭР АБТАЖА БАЙҺАН ТУХАЙ

1993 оной августын 16-най мэдээн

Аймагууд	Үбһэнэй хуряагдаһанийнь: Түсэбэй дүүргэлтэ (процентээр)	Нёдондоной энэ үеынхитэй жишэ. хэдэ — ехэ (процентээр)	Малайнь условно толгой бүхэндэ хүртэсэнь (центнерээр)
Загарайн	41	193	2.82
Бэшүүрэй	34	267	211
Кабанскын	34	64	1.84
Баргажанай	33	169	2.42
Прибайкалийн	32	220	2.55
Хэжэнгын	23	175	1.93
Мухар-Шэбэрэй	28	220	1.43
Захааминай	25	346	1.54
Ивалгын	21	136	2.51
Хурамхаанай	19	97	1.23
Түнхэнэй	17	85	1.13
Хорини	16	80	1.41
Яруунын	13	131	0.63
Тарбагатайн	12	111	1.22
Хойто-Байгалай	12	60	0.23
Хяагтын	11	780	2.91
Сэлэнгын	10	65	0.41
Зэдын	7	114	0.54
Баунтын	7	—	0.60
Ахын	2	22	0.28
Республика бүхыдөө	19	130	1.40

Улаан-Үдэ хотын захиргаанда

ХОЙШОЛУУЛАШАГҮЙ ХЭМЖЭЭНҮҮД

Уһанай аюулһаа хохидоһон хүн зондо саг соонь туһалхын, үертэ ороһон тосхон һууринуудта, ниитын гурим журам сахилга хангахын түлөө, мүн санитарно-эпидемиологическа байдалые гуримшуулхын түлөө Улаан-Үдэ хотын захиргаанай толгойлогшо «Үерһөө хохидоһон хүн зоние хангаха талаар түрүүшын эөлжээнэй хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай» захиралта гаргаба.

Энэ захиралтын ёһоор үерһөө хохидоһон хүн зоной тоо бүридхэхын тула, мүн гарза хохидолой хэм хэмжээе тодорхойлхын тула хотын районуудта тусхай комиссинууд эмхидхэгдэнхэй. Энэ хүдэлмэридэ депутадуудай бүлэгүүд хабаадуулагдана.

Тус албануудта байрын жасые шэнжэлхэ даабари үгтэнхэй. Уһанда ороһон гэр бүхэние заһабарилха, үбэлэй хүйтэндэ бэлдэхэ, дулаалха талаар хэды шэлэн барилгын материалнууд хэрэгтэй болохо байһыень элирүүлхэ. Уһанай һуухада, үертэ ороһон газарые арилгаха, хотын, хүшэй доторой элдэб үбшэнүүдһээ һэргылхэ ажалые шангадхаха, автотранспортын хүдэлмэрние хангаха тухай захиралта соо заагдана. Уһанай аюулда ороһон зоной һуудал байдалайнь хэрэгсэлнүүдые, хубсаһа хунар гэхэ мэтые, мүн зуһаланһаа суглуулһан ургасыень зөөхэдэ хэрэгтэй транспортаар хангаха талаар туһламжа үзүүлхэ гээд тодорхой албануудта даалгадана.

Хулгай, тонуул хэхэ ушарнуудһаа һэргылхын тула милицийн болон уһанай инспекцийн хүдэлмэрилэгшэд агаарай десантина частнуудай болон ОМОН-ой сэрэгшэдэй хабаадалгатайгаар уһанда ороһон байрын гэрнүудые, зуһалангуудые харуулжа байна. Харуулынь бүри шангадхагданхай.

Харгынууд дээрэ милицийн постнууд тасигдаад, машинануудые шалгана. Уһанай бага болотор зуһалангуудта хүрэхэнь хорюултой байһаар. Саадай бүлгэмэй гэшүүнэй дэбтэрээр гү, али паспортаарнь шалгажа, зоние зуһалангуудтаа ороһоень зүбшөөнэ.

Захиргаанай толгойлогшо В. К. Кукшинов тус захиралта дотороо радио, телевиденеэр, республикын хэблэлээр хүн зондо үнэн зүб, алдуу эндүүгүй мэдээнүүдые саг соонь дуулгаха шухала байһые онсо тэмдэглээ.

Л. МАЛЬЦЕВА,
хотын захиргаанай толгойлогшын хэблэлэй секретарь.

ХУДАГАЙ УҺА АРЮУДХАХА

Үерэй үедэ хотын зарим районуудай зоной эдихэ уһан, мүн оло олон худагууд бузарлагдаа. Тиимэһээ Улаан-Үдэ хотын Госсанэпидназорой түб нимэ худагуудай уһые сэбэрлэхэ талаар хэдэн зүбшэлнүүдые дурадхана.

Худаг соо ороһон үерэй уһые гаргажа халад, элдэб бог шабарһаа сэбэрлэхэ. Худагай ханануудые һүхөөр хюһажа, арилгаха хэрэгтэй.

Худагһаа гаргагдаһан шабарые 20 метр саана абаашажа, хахад метр гүнзэгы нүхэ малтаад, бүладаг юм.

300 грамм хлорой избёосхо 1 гурбалжан метр уһан соо холёод, дээрэнь элһэ нэмэгдэ, дээрээ, дороошье 0,8 дүрбэлжэн сантиметр һүбэ нүхэтэй полиэтиленэн мэшээг соо хэдэг юм. Тиигээд ута модондо гү, али аргамжаар үнад, худагай уһа руу хэхэ хэрэгтэй. 6 часай туршада худагые хабхаглажа, уһа абхуулангүй байлгадаг.

Дезинфекцийн һүүлээр худаг соохи уһые дахин оултыень гаргажа адхаад, шэнэ уһаар дүүрэхыень хүлеэхэ ёнотой юм. Тиигээд энээнээ дахин дабтадаг.

Хлортой избёосхо — гипохлорит кальци — 1-дэхи, 2-дохи аптекэнүүдтэ, Заречнэ, Солдатска, Сокол поселогуудай амбулаториинуудта, хотын СЭС-тэ абаха аргатай юм.

СЭНГҮҮД ТУХАЙ ҮШӨӨ ДАХИН

Үнэ сэнгүүдэй саг үргэлжэ дээшэлжэ байхада, дадашоо хабди. Августын 17-до магазинуудта эдеэ хоолой гол зүйл болохо һу, хилээмэ абахаяа ерэһэн зон шэнэ сэнгүүдыень харааде, ехээр гайхабшьеүй. Энэ үдэрһөө хилээмэн, хилээмэбүүлхын, сагаан эдеэнэй зүйлнүүд, хара архи үнэтэйгөөр худалдагдана. Ямар ушар шалтагаанһаа үнэ сэнгэй дээшэлүүлэгдэһые мэдэхын тула республикын Госкомэкономикын дэргэдэх Сэнгүүдэй талаар комитедэй түүрүүлэгшын орлогшо З. А. Лубсановада хандаа һэмди. Тэрэнэй хэлэһэнэй ёһоор, түлишын, элшэ хүсэнэй үнэ сэнгэй, ажалай түлбэриин доодо захын хэмжээнэй дээшэлүүлэгдэһэнһээ уламжалан, эдэ бүгэдэ үнэтэй болгогдобо гээшэ.

Хилээмэнэй сэн Улаан-Удын магазинуудта ондо ондоо байха. Ушарынь гэхэдэ, хилээмэ баридаг предприятиуудай гаргашань илгаатай. Жэшээлхэдэ, хилээмэ баридаг 1-дэхи заводой гаргаһан дээдэ сортын хилээмэн 142 түхэригөөр худалдагдана. Нэгэдэхи сортын хилээмэн 124. батон 137 түхэригөөр наймаалагдажа эхилээ. Хилээмэ баридаг 2-дохи заводой гаргаһан нэгэдэхи сортын сагаан хилээмэ 108, хара хилээмэн 80 түхэригтэ болоо. Хилээмэнэй комбинадай үйлэдбэрилдэг продукцийн үнэ сэнгүүд дээшэлүүлэгдэһэн байна. Тэрэ тоодо дээдэ сортын хилээмэн 187, сагаан хилээмэн 161, нэгэдэхи сортын хилээмэн 150 түхэригтэ хүрөө. Гадна сухаари, пряник гэхэ мэтын зүйлнүүд үнэтэй болоо.

Һүнэй сэн горитойөөр дээшэлүүлэгдэбэ. 3,2 процент тоһолигтой арюудхагдаһан 1 литр һүн 311 түхэригөөр наймаалагдана. Эды шэнээн тоһолигтой пастеризованно 1 литр һүн 260 түхэригтэ, 1 литрэй шэл амһартатай һүн 198, фляга соохи нэгэ литр һүн 188 түхэригтэ байна. Нэгэ литрэй шэл амһартатай 2.5 процент тоһолигтой һүн 160, фляга соохи нэгэ литр һүн 150 түхэригтэ болоо. Эдэ сэнгүүд шэл амһартын үнэ сэнгүйгөөр үгтөө.

Акционернэ «Кристалл» бүлгэмэй продукцийн сэн мүн лэ дээшэлүүлэгдээ. «Столичная», «Русская», «Московская» түхэлэй хахад литр архи Улаан-Удэдэ 952 түхэригөөр худалдагдана. Харин «Посольская», «Пшеничная» түхэлэй хахад литр архийн сэн 1027 түхэригтэ хүргэгдөө. Республикын районуудта «Столичная», «Московская» архи 983; «Посольская», «Пшеничная» архи 1060 түхэригөөр наймаалагдаха. Хойто зүгэй районуудта ба тэрээндэ адлидхагдаһан нютагуудта «Столичная». «Московская», «Русская» түхэлэй хахад литр архи 1013, «Посольская», «Пшеничная» архи 1094 түхэригтэ болоо.

Д. АМОГОЛОНОВ.

ТОГТОХО ГЭЭШЭ ГҮ?

Августын 17-һоо эдеэ хоолой зарим зүйлнүүдэй сэнгүүд дээшэлүүлэгдэжэ тэрэнь Улаан-Удын ногоон базаарай сэнгүүдтэ хэр нүлөө үзүүлбэ гээшэб? Урдахи долоон хоногой сэнгүүдтэй саарһа баринхай базаарай тагууд дээрэ табигданхай эдеэ хоолой сэнтэй сасуулнабди. Сэхыень хэлэхэдэ. балай екээр хубилһыень обёороогүйбди.

Үхэрэй, гахайн мяхан екээр ороод байгаа һэн. Анхан сэсэгүүдые, һамар гэхэ мэтые наймаалдаг байһан тагууд дээгүүр мяхан табигданхай. Урда долоон хоногто 1 килограмм үхэрэй мяхан 2200—3000 түхэригтэ хүрэдэг байгаа һаа, мүнөө 1400—2200 түхэриг хүрэтэр сэнгынь доошолбо. Теэд энэ зандаа тогтоод байха гээшэ гү?

Огородой эдеэнэй сэн хубилаагүй. тэрэ хэбээрээ. Алим жэмэсэй сэн дээшэлжэ байна. Нэгэ хүнэг нэрһэн 25 мянган түхэригтэ хүрэнхэй. Шэнэ хартаабха мүн лэ үнэтэй, нэгэ хүнэгынь аяар 1500—1800 түхэригөөр наймаалагдана. Энэ үдэр эндэ наймаалагдажа байһан зүйлнүүдэй үнэ сэн нимэ байба (килограммаар):

үхэрэй мяхан — 1400—2200, гахайн мяхан — 1600—2200, шанаһан колбаса — 3500, хари гүрэнэй соляли колбаса — 8000. үгэрсэ — 600—800, дабһалһан үгэрсэ — 1200, помидор — 600—1000, капуста — 600—800, перец — 1800—2000. багса мангир, укроп — 400, баклажан — 800—2000, чеснок — 1100—1400, сливэ — 1200—2000. банан — 3000, арбуз — 400—600, яблока — 800—1100, нэгэ хүнэг нэрһэн — 25 мянган, нэгэ хүнэг үхэр нюдэн — 20—25 мянган, нэгэ хүнэг вишни — 15—20 мянган. фильтргүй тамхин («Луч», «Прима») — 100—130, фильтртэй тамхин — 250—300, хара архи — 1200, пивэ — 350.

Редакцийн социально-экономическа тайаг.

Агын округой сабшалан дээрэ

БОРОО ХУРАТАЙ УРИЛДАН...

Ондо Агын округаан-Уула нютагай дээрэ үбһэ ногоогэрэ ургаа. Зуная хура боростой байхаанагүй, илангаяа нуһаагууд соо, үнэ-лэлэбэл. үндэр хүргөө, ногоон ургадаад, хэрүүл татаа болохо.

Үнгэрһэн хугацаанда акционоо дээрэ алажархёо бо операативуудай гэшүүртэй адууна нинынгээ адууна хоол хүсэд хүсөөр; эдлэхэ 2 ушаа хэхэ 15, гүрэнэй лууха — 56, хубилхилгайлха 144 ургуулэгдээ. Гална авто-мототранспорт лагдаа. мүн 8 гэмтэ ябадал Теэд шухалань бүхы ушарнуудта һан гэмтэдэй дуулгаа шуулай тоо харааа шороо.

Буряад Республикын МВД-гэй хэблэлэй

Улаан-Удын педучилищийн тив ажалай ветеран Омбоевада хайрлаа. **Владимир Матвеевичтэй** сагһаа урид нэ һан ушараар гүрэ налал гашуудалтай дүүлнэ.

— Би энэ бригадада зун бүри ерэжэ хүдэлдэг хүм. Үгэеэ ойлголсодог. ажалдаа шамбайнууд зон сугларааа гэжэ һанагшаб, — гээд тэрэ хөөрөнэ.

Үнгэрэгшэ жэлдэ июль, август соо эдэнэр 130 һүри үбһэ семожо үрдеэ һэн. Мүнөө ургаса эли бодо һайн, нёдондонойхиһоо үшөө дээшээ үбһэн абтаха аабза гэжэ хүбүүд найдуулна. Ажал тухайгаа тобшохоноор хэлээд. Цыренжаб Валерий Тайжеев нүхэртээ эөлжэтэ һүрнеэ нюруулжа дүүргээ һэн. Хура бороогой, шинэ нойтоной һаатуулаагүй һаань удэртоо 10 гаран һүри бодхоонод.

Тус кооперативай хонишод бүусанууд шадарайнгаа сабшаланган үбһэ сабшана. Тэдээндэ тус бүридэнь Т-25 түхэлэй шэнэ тракторнууд үгтэнхэй. нагшуурга болон тармуурнуудтай. Хонишод Дугаржаб Ленхобсев, Виктор Ангархаев, Барцырен Доржинимаев гэгшэд даб дээрэ екэ үбһэ абажа, түрүү эзргэдэ гаранхайнууд. Эдэнэр тус тустаа арбаад һүринүудые сомоо.

Мүнөө жэлдэ эдэ үбһэшэд хамтадань 1000 гаран тонно үбһэ хуряажа абаха зорилготой. Сагай уларилай екээр хашаа. һаалта хээгүй һаань, түсэбөө жэншэдгүй дүүргэхэнь лабтай.

Сагаан-Уулын бусад хамжаанууд (бултадаа 4). бэ бэеһээ гээгдэхэгүйе ороолдон. мүн лэ шамбайгаар ажаллана. Августын 15-най байлаар, энэ нютагта 800 гаран тонно үбһэн абтаад байна. Энэнь бүхы округ соо һүрилэгдөөд байһан үбһэнэй гурбацайнь нэгэ хуби болоно. Энэнь һайн. Халуун хүдэлмэрийн хаһын ороходо, одоол гарта һабартаараа нуга сабшаландаа гаранхай шармайн оролдожо ябана гээшэ. Хамаралай түрүүлэгшэ Цэдэн Багдаев болон бусад хүтэлбэрилэгшэд мэргэжэлтэд, ажалай эмхидхэл ба тэжээл бэлэдхэлгын технологие нариваар сахиха, хүн зоной хэрэгтэй юумээр хангаха тухай онсо анхаралаа хандуулна.

Ц. ГОНГОРОВ,
манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Б. Балдановай даадаг үбһэшэдэй бригадын гэшүүд (зүүн гарһаа) Н. Рыгдылов, В. Тайжеев, Б. Юндунов, Н. Кусубов, Ц. Жамбалов; Үбһэн һүрилэгдэжэ байна.

Б. ДАРХАНОВАЙ фото.

Шэтын областнин Агын округ.

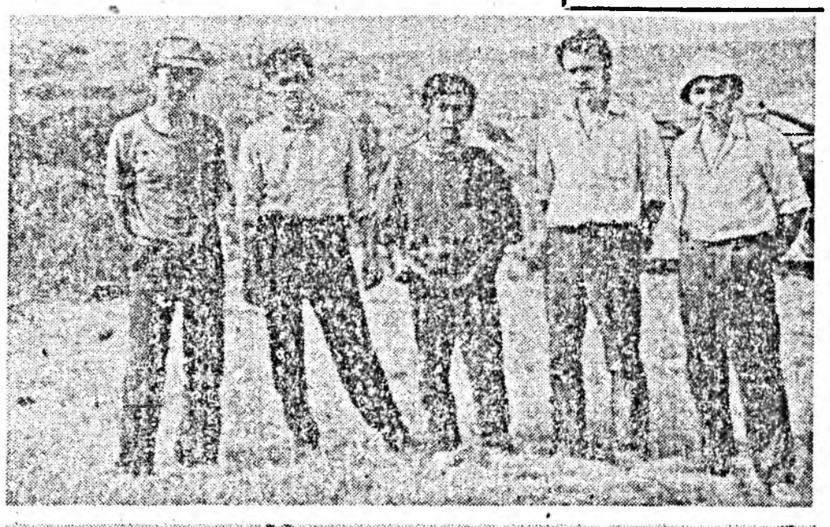

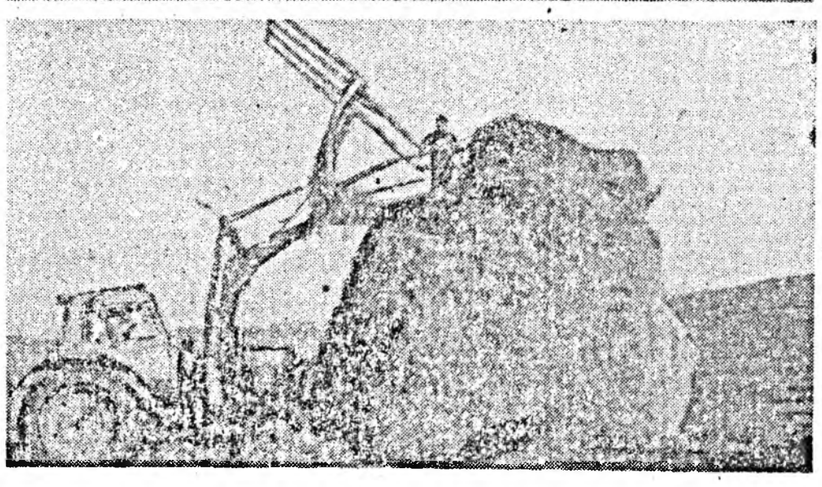

ИТАР-ТАСС ҺҮҮЛЭЙ МЭДЭЭСЭЛ

ХЭБЛЭЛЭЙ АЛБАНАЙ МЭДЭЭСЭЛ

МИНСК. «Россин, Беларусин ба Украинын экономическа холбоо барисаа байгуулха талаар хэгдэһэн хүдэлмэрээр сэдьхэлээ ханажа байһанаа Беларусин ба Россин правительстванууудай толгойлогшонор элирхэйлээ һэн гэжэ Беларусин Министрнүүдэй Советэй хэблэлэй албан мэдээсэбэ.

Крымдэ амаржа байһан Беларусин Премьер В. Кебич Россин Премьер-министртэй телефоноор хөөрэлдэһэн байгаа ха. Экономическа холбоо барисаан, мүнгэ урьһаламжын политика тухай гурбан ороной правительстванууудай хамтын мэдүүлтые баримталдаг байһаниинь батадхагдаа һэн. Экономическа харилсаа холбооной асуудалнуудаар ходо хөөрэлдэжэ байха гэжэ хоёр ороной правительстванууудай хүтэлбэрилэгшэд хэлсээ һэн. Һүүлэй үедэ Россинһаа байгаалиин газ таһалдалтайгаар эльгээгдэдэг болоо гэжэ Беларусин Премьер-министр хэлэһэн байгаа. Беларусин предприятинууд Россида 100 миллиардһаа дээшэ түхэригэй үри шэрилдэ ороихой. Энэ үри шэриеэ түлөөгүй һаань, республикые газаар хангахаяа болихобди гэжэ Россин талынхид һанаулһан байгаа ха. Беларусине газаар найдамтайгаар хангахын тула хамтын ябуулгануудые хэхэ тухай В. Кебич В. Черномырдин хоёр хэлсээ юм ха.

АЗЕРБАЙДЖАНАЙ ОБОРОНЫН МИНИСТЕРСТВЫН МЭДЭЭСЭЛ

БАКУ. Арменин зэбсэгтэ хүсэнүүдэй подразделениүүдээр хүреэлэгдэһэн Физули хото бэеэ тушааха түйлдаа хүрөөд байна. Энэ хотын хүн зоной екэхэн хубини ондоо тээшээ нүүлгэгдэшье һаань, хүн зоной дунда хохидоһон хүнүүд олошорно, эндэ шанга байлдаанууд боолоно. Азербайджанай Оборонын министерствын мэдээсэлэй түбһөө августын 17-до нимэ мэдээсэл абтаа һэн.

Хүршэ Джебраил һууринда хүшэр хүндэ байдал байнал тохёолдонхой. Районой эзэ түбһөө километр хахадай зайда армян армин танкова колонно оршоно. Районой баруун ба хойто хубида оршодог бүхы һуурин тосхонууд булимтарагдан абтаа. Үшөө дүрбэн тосхон хүреэлэгдэдэ ороохёо байна. Ракетээр ба артиллериин буугаар районой түб саг үргэлжэ буудагдана. Кубатлинска ба Зангиланска районуудые хүреэлээд, тэдэнние Азербайджанһаа һалгааха зорилготойгоор армян сэрэгүүд Иранай хилэ тээшэ сүмэрэн ороохо һэдэлгэ гаргана.

Арменин Кафанска районой талаһаа армян арми Азербайджанай хилые эбдэһэн байна. Һүүлэй үдэрнүүдтэ бронетехникэ ба сэрэгшэдые тиишэнь олоор асарһан байгаа ха.

Азербайджанай баруун хойто хилые, тэрэ тоодо Тауз ба казах хото городуудые таһалгаргүйгөөр буудана. Алуулһан, шархатаһан хүнүүд олон.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ.

2-дохи нюурта. Дэлгүүр; ажамидарха арга бэдэрхэ. К. Жамьянов: «Амжалта — оролдосотой ажалһаа», Барилгын талмайнууд дээрэ. В. Желаев: «Түргэдхэхэ зорилготойбди»; «Забайкалийн сэрэгэй округто» — мэдээсэлнүүд; В. Баторов: «Бурханай заяагаар гү, али өөрын оролдолгоор гү?» — өгүүрлал; СНГ; тосшо һонин.

3-дахи нюурта. «Эди шэдиеэ үршөөхэл байха» — быставкэһээ хэһэн тэмдэглэлнүүд; Тобын Түгэлдэрэй бэшэһэн түүхын 130 жилдэ. Б. Лхамажапов: «Эдэбхитэй ажал ябуулгын гэршэнүүд»; Хэнинь хэн гээшэб? Карло Адзелио Чампи.

4-дахи нюурта. Ц. Цырендоржиев: «Унаха газараа мэдэдэг һаа...» — туужаһаа хэһэг; Дурсалга. Дайнай үеын багшанарта; Туһатай зүбшэлнүүд.

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

АМЖАЛТА–ОРОЛДОСОТОЙ АЖАЛhАА

Хойто-Байгалай аймаг тон ехэ газар дайда эзэлдэг юм. Эндэ хада уулануд, тала дайда, ой модон, уhа голнууд бин. Манай Буряад ороной 351 мянган дүрбэлжэн километр газар эзэлдэг hаань, ганса Хойто-Байгалай аймаг 62 мянган дүрбэлжэн километр газартай. Энэ газар дээрэ Баруун Европын, хоёр гурбан гүрэн багтахаар зэргэтэй. Нимэ ехэ газар дайда али эзэргын аша үрэтэйгөөр хэрэглэгдэнэ, ашаглагдана гээшэб гэжэ хараад үзэхэ болоо hаа, гайхаха, голхорхоор юумэ олон лэ байна даа.

Урдань эндэхи ой тайга соогуур ан амитад ехэ олон байhан юумэл. Тала дайдаарань хони хурьгад, адуун hүрэг, үхэр мал бэлшэжэ ябаха. Эндэ оро яhала олоор үсхэбэрилэгдэдэг бэлэй.

— Манай Хойто-Байгалда 1955—60-аад онуудаар 12 мянган хонин бин байhан. Хониной отарануул гол түлөб Байкальское нютагта оршодог бэлэй. Эндэ хонидой бэлшээри бин. Үбэлдөө саhан багаар орохо. Хадын хаягаар хонид, зэрлиг ан гуроолнууд хамтаран хушууран бэлшэжэ ябахал даа. 1960-аад онуудаар дээрэhээ захиралта ерэжэ, хонин ажахы үгы хэгдээ юм. Хонидой орондо халтар хара үнэгэ баридаг болообди. Мүнөө Хойто-Байгалда хони баридаг айл олохогүйт, — гэжэ наhаараа аймагай хүдөө ажахын управленидэ хүдэлhэн, мүнөө пенсионер М. В. Овчаренко хэлэнэ.

Хэрбээ 60-аад онуудаар Хойто-Байгалда хонин ажахын үгы хэгдээ hаа, 70-аад онуудаар бүришье hаа, мүү юумэ эндэ болоо. Хэнэйшье мэдэhээр, Хойто-Байгалай газар дайда урда холын сагhаа хойшо эвенкнүүдэй, эвенүүдэй hуурhан. тэдэнэй элинсэг хулинсагуудайнь түрэл дайда мүн болоно. Эвенкнүүд болон эвенүүд гол түлэб ан агнаад, загаhа олзоборилоод, оро үсхэбэрилөөд hуурhан зон ха юм. Орогүйгөөр эвенк хаанашье хүрэхэгүй, ан гүрөөhэшье хүсэхэгүй. Эвенк оробо унаад лэ ой тайга соогуур унтан хэбтэнгүй агнуури хэжэ ябадаг, угай заншалтай зон ха юм.

Тиимэhээл Хойто-Байгалда оро үсхэбэрилхэ хэрэгтэ гол шухала анхарал хандуулагдадаг бэлэй. Орогүй эвенк гэжэ эндэ байгаагүй. Айл бүхэнэй газаа 10—15 оро байhан юм. Орын мяхаар хоол хэхэ, арһа шүрбэhөөрнь хубсаhа хунар өөхө, өбэрынь эм домдо хэрэглэгдэхэ. Оро үсхэбэрилхын тула тиимэ ехээр бүдүүн тэжээл, холимол тэжээл, силос, сенаж хэрэггүй ха юм. Ой тайга соогуур, хадын хаягаар, хормойгоор бэлшээд лэ хоолойгоо тэжээдэг амитан ха юм. Оро барихада олзотойшье, аша туhатайшье хэрэг ааб даа.

Урдань Дээдэ Мама, Зүүн, Баруун Чая, Нандоки, Олокит болон бусад нютаг газарнуудаар оро олоор үсхэбэрилэгдэдэг байhан юумэл.

— Бидэ 1957 ондо Намами, Дээдэ Чая нютагуудта 50 оро абаашаа hэмди. Энэмнай аймагай түб Нижнеангарск hуурин hаа 300 гаран километр холо, хада газарта оршодог. Табан жэлэй туршада бидэ орынгоо тоо 700 толгойдо хүргөө бэлэйбди. Үшөөшье олон болгохо байгаабди. Аймагай зургаанай дарганар дан холо оро баринабди, гаргашань үлүү ехэ гээд оронуудыемнай Холодная нютаг буулгажа асаруулаа бэлэй. Эндэ оронууднай яhала таараад, үдэжэ байгаа. БАМ-ай барилга эхилнэ, оро үсхэбэрилхэ ажал хэндэшье хэрэгтүй болоhон юм. hүүлшын оро 1978 ондо үгы хэ hэмди. Эвенкнүүд орошьегүй, хэхэ ажалшьегүй болоод. мүнөө хүрэтэр тулина, зөбоно, — гэжэ Юрий Черноев гомдол голхоролтойгоор мэдүүлнэ.

Юрий Черноев Холодная нютагта түрэhэн, үдэhэн, бүхы наhаяа ан агнаха хүнгэн бэшэ хүдэлмэридэ зорюулhан хүн юм. Хойто-Байгалай ангуушад, ажалшад тэрэнние hайн мэдэдэг.

— Хүл дээрээ гүйжэ захалхадамни, эсэгэмни намайе ой тайга соогуур дахуулжа, ан амитанай мүр харуулдаг, ямар ан хаана хороод байнаб, юун тэрэондэ хэрэгтэйб гэжэ ойлгуулжа үгэдэг hааб даа. Оро унаад бүхэли үдэртөө ой соогуур ябалсахаш. Оро гээшэ эвенкнүүдэй эгээл найдалтай нүхэрынь ха юм, — гэжэ Ю. И. Черноев хэлэнэ. Юрий Иванович Черноев зүбшье юумэ хэлэнэ гээшэ ааб даа. Балшар бага наhанhаа Юрий Черноев ан агнаха, загаhа олзоборилхо, оро үсхэбэрилхэ ажал хэжэ hуурhан. Дулаан сагай хүрэжэ ерэхэдэл, ойhоо буужа ерэдэг хүн. Юрий Иванович хүдоо баян олзотой бусадаг. Ангай арһа гүрэндэ тушааха даабаряа ходоодоо дүүргэдэг, хүнэй хойно орожо, нюураа шоройдуулаагүй хүн ааб даа. Тиимэhээл аймаг соогоо нэрэтэй солотой, хүндэтэй болоhон хүнүүдэй нэгэниинь мүн болоно.

Тэрэ эхэ эсэгэнэрэйнгээ, элинсэг хулинсагуудайнгаа хэжэ ябаhан ажал хэрэгүүдые саашадань hэргээхэ, үргэлжэлүүлхэ гэhэн зорилго урдаа табяад, тэрэнээ бодото дээрэнь бэелүүлхын тула яhалал оролдоно. 1985 онhоо хойшо Хойто-Байгалда оро үсхэбэрилхэ ажалаа hэргээхэ гэhэн ажал ябуулга бэелүүлжэ байнхай.

— Орын бэлшэхэ газар Хойто-Байгалда яhала бин. Эрдэмтэдэй олон жэлэй туршада хэhэн шэнжэлэлын ёноор 90 мянган гектар бэлшээри хадын хормойдо, 250 мянган гектар газар ой тайгын соорхойнууд соо бин. Иимэ ехэ хизаар дайдада оро үсхэбэрилхэ дүүрэн арга боломжо бин,— гэжэ Ю. И. Черноев хэлэнэ.

Юрий Иванович Черноев хоёр жэлэй саанахана «Улуки» гэжэ (буряадаар хэлэхэдэ «хэрмэн») гэhэн гэр бүлын ажахы эмхидхээ бэлэй. Түрүүшын 20 оро «Уоянский» госпромхозhоо худалдажа абаад. Дээдэ Чая нютагта асараа бэлэй. «Улуки» гэжэ гэр бүлын ажахыдань Холодная, Намама, Дээдэ Чая гэжэ холын сагhаа оро үсхэбэрилдэг нютагуудые үгтэhэн байха юм. Хойто-Байгалай аймагай захиргаанда бүридэлдэшье абтаhан, сүм хуулинии ёноор хэгдэhэн юм.

Шэнэ газараа hаял эзэлжэ, оро асарха гэжэ бэлэдхэлэй худэлмэри хэжэ байтарнь Дээдэ Чаяда «Орон» гэжэ кооператив мүн лэ 20 оро асарба. Энэ кооператив хаанашье бүридэлдэ абтаагүй, өөрын газар уhашьегүй кооператив. Ю. И. Черноевой газар дээрэ дура зоргоороо үүрэжэ ерэбэ бшуу. Ю. И. Черноев элдэб эсын зургаануудаар ябажа, арай шамай энэ газараа өөртөө үлөөгөө бэлэй.

— Оро үсхэбэрилхэ гэхэдэмнай, бидэнэртэ, эвенкнүүдтэ, ехэ олон барихэшээлнүүд пайдалдана. Зарим хүтэлбэрилэгшэд зорёон биндэ hаад хэнэ хаш. Хойно Дээдэ Чаяда хоёр гэр бариха бологдоно. Намамада зуhалангай гэр барихабди. Мүнгэн, ехэ мүнгэн хэрэгтэй. Би гүрэнhөө урьhаар 500 мянган түхэриг абахын тула Буряад Республикын Министрүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ В. Б. Сагановта хүрэтэр ябуулга хэhэн хүм. Мүнгэн абтаа ааб даа. Барилгашье хэгдээ. Тээд мүнөө бидэндэ багахан электростанци, радиостанци, «Буран» гэжэ хоёр авто-шарга хэрэгтэй болоод байна. Юрэдөө хэндэ, ямар эмхи зургаанда хандаха хүнбиб. Нэгэ аргыень олохол зон бэшэ гүбди, — гэжэ Ю. И. Черноев үгэсэ үргэлжэлүүлнэ.

Нээрээшье, дэлгүүрэй харилсаанай энэ хүшэр сагай оронхо ерэзд байхада юумэ олохо, худалдажа абаха гээшэ хүшэрхэн лэ хэрэг ааб даа. Оро үсхэбэрилхэ ажалаа эхилhэн Ю. И. Черноев энэ бэрхэшээлнүүдhээ айжа, сухариха хүн бэшэ ааб даа.

Урэанда жэл асарhан 20 орынь тоо мүнөө 50-да хүрөөд байна. Ю. И. Черноев Шэтын областнин Калари нютагhаа энэ хабартаа 30 оро асараа юм. Тэдэнэйнь 20-нинь тугаллаа. Тугалнуудынь сүм тэнжэжэ, ехэ болонхой. Ю. И. Черноев агнуури хэхынгээ хажуугаар, өөрынгөө ажахыда хэрэгтэй барилга хэнэ, оронуудаа харууhалалсана.

— Юрэдөө, хэхэ юумэ гэжэ заха хизааргүй. Заримдаа унтахашье сүлөө болодоггүй. Худэлхэл бологдоно. Ой соо hоно батагана олон. Ходол унай таонжа, тэдэнние холо болгохо хэрэгтэй. Оро гээшэмнай үхибүүд шэнги, hайн харууhанда дуратай амитан. Саг соонь унай табижа, утажа байгаагүй hаашни, ой тайгаар зайжа арилхал, олохогүйш, —гэжэ Юрий Черноев хэлэнэ. Миниий hанахада, Юрий Иванович зүбшье хэлэнэ. Оро үсхэбэрилхэ гээшэ тиимэ амар хэрэг бэшэ. Ажаллахал хэрэгтэй, ходол тэдэнэй нюдэндэ харагдажа байха эзргэтэйш.

Ю. И. Черноев хүнгэн бэшэ ажал эхилээ. Энэ хэрэгээ саашадань үргэдхэжэ, орын тоо олошоруулха дүүрэн арга шадалтай. Оро үсхэбэрилхын тула олон бэрхэшээлнүүдые дабажа гараа. Энэ хүнгэн бэшэ хэрэгээ үргэлжэлүүлхэ хүдэлмэридэнь гэрэй эзэн эхэнэр, табан үхибүүдэй эхэ Надежда Николаевна Черноева, тэрэнэй дүрбэн хүбүүд ехэ туhа хүргэнэ. Гэр бүлын «Улуки» ажахын гэшүүд Хойто-Байгалда оро үсхэбэрилхэ харюусалгатай ажал hэргээжэ байна.

— Бидэ ойрын табан жэлэй туршада 700 оротой болохо хүсэлэнтэйбди,— гэжэ Ю. И. Черноев хэлэнэ. Энэ зориг шадабариган хүнэй үгэдэ этигэхээр ааб даа.

К. ЖАМЬЯНОВ.

Барилгын талмайнууд дээрэ

ТҮРГЭДХЭХЭ ЗОРИЛГОТОЙБД

Россин Федерацийн зам харилсаанай министр Г. М. Фадеев байгша оной июнийн эсэстэ Москвада зүблөө үнгэргэхэдоо, манай локомотив-вагон заhабарилгын заводой саашанхи хүгжэлтын асуудалые хаража үзэhэн байха юм. Энэ зүблоон дээрэ заводые үргэдхэхэ, hэльбэн шэнэлхэ, ашаглалгада тушаагдаха объектнүүдэй барилга үргэлжэлүүлхэ асуудалнууд зүбшэгдөө.

Үнгэрэгшэ жэлдэ Г. М. Фадеев албанай хэрэгээр манай заводто ерэхэдээ, цехүүдэй, hалбаринуудай ажал хэрэгүүдтэй дүтөөр танилсажа, коллективтэмнэй али болохо туhаламжа үзүүлхэ байhан тухайгаа найдуулаа hэн. Тэрэ тоодо заводые үргэдхэлгын, hэльбэн шэнэлэлгын объектнүүдые барилга зааталгүй үргэлжэлүүлхэ асуудал ороо hэн. Үнгэрэгшэ жэлдэшье, байгша ондошье туhа хүргэгдэжэ байгаа. Энэ зүблоонэй дүнгүүдээр «Улаан-Удын локомотив-вагон заhабарилгын заводой хүсэнүүдые ашаглалгада тушаалга түргэдхэхэ талаар хэмжээнүүд тухай» захиралта гараа hэн. Энээн соо заводой үйлэдбэрнин барилгые мүнгэ зөөреэр хангаха асуудалнууд шиидхэгдөө. Байгша оной түргэсэтэр федеральна бюджедhээ хэрэгтэй мүнгэ зөөри таhалагдажа үгтэхэ ёнотой. Барилгашадай хэhэн барилгабасаралгын худэлмэрийн түлөө туhалhынь удааруулангүй түлэжэ байхын тула Зам харилсаанай министерствын урьhаламжын жасын мүнгэ хэрэглэхэ эрхэ заводто үгтэhэн байна.

Бюджедhээ үгтэhэн мүнгэ байгша оной түгсэтэр заабол ашаглахын тула үйлэдбэрнин объектнүүдэй барилга түргэдхэхэ хэрэгтэй. Нимэл зорилго заводой барилгашадай, албануудай урда табигдана. Предприятийн коллективэй урда бүришье гол продукцияа үйлэдбэрилэн гаргаха даабари сүм лүүргэхэ зорилго табигдана гээшэ. Юуб гэхэдэ, министерствын урьhаламжын жасада заводой мүнгэ оруулалге продукци худалдаха түсэбhөө сэхэ дулдыдана. Нигэжэ, энэ шухала даабариа дүүргэхэдээ, заводой коллектив мүнгэтэй болоно, элдэб материал, түхеэрэлгэнүүдые худалдажа абаха аргатай болохо байна бшуу.

Энээнэй ашаар электромашинна цехэй корпусой, газ тушаан абадаг түхеэрэлгые ашаглалгада тушааха арга олдохо байна.

Гэбэшье эдэ бүгэдэ барилгашадай ороолдолhоо дулдыдаха. Мүнөө үедэ эдэ объектнүүдтэ гол подрядчик болохо акционерна «Улан-Удэтрансстрой» бүлгэмэй транспортна барилгашадай отряд ажаллана. Барилга-хабсаралгын 834-дэхи, 397-дохи, 398-дахи, 610-дахи поезднуудай, БОДРЕМ-100 подразделениүүд заводой объектнүүд дээрэ дүүрэн хүсэндоо худэлнэ. Жэшээлхэдэ, электромашинна цехэй, захиргаанай-ажабүүдалай корпусуудай, компрессорнэй хэсэдохи станцийн, дулаагаар хангадаг цуцытын, бүлүүр станцийн, газ тушаан абадаг түхеэрэлгын объектнүүдтэ ажаллажа байнхай.

Тэдэнэр хэдэн бэлэн объектнүүдые худэлмэрийн комиссида тушаахаар бэлэн болоо. Жэшээлхэдэ, хирпичэсын завод хүрэтэр ошоhон автомобильна харгы, заводой хашаа ашаглагдахань. Энэ хашаа үргэдхэжэ барилганиинь заводой эзэлдэг газар 24 гектараар ехэ бологдоо юм. Тиигэжэ эндэ түмэр замууд баригдажа, электровоз, вагонууд hайн харуулhан доро байлгагдаха. Мүн лэ эндэ томо колловой кран табигдаха, хангалгын албанай склад, томо түхеэрэлгэнүүдые, дизельнуудые хадагалха газар түхеэрэгдэхэ. «Хабаровскгазстрой» трестын Шэтын нүүдэл оньhожоруулагдамал колонийн филиал заводой дэргэдэ байгуулагдаа. Газ тушаан абадаг түхеэрэлгын барилгые түргэдхэлгэдэ тэдэнэр нүлөө үзүүлнэ. Түх участогай ажаллаха hайн эрхэ байдал байгуулагданхай. Тэдэнэр автотранспортаар, байраар, гагнуурш рэлгэнүүдээр, эзэ дээр, материалнуу хангагдаа. Эгээл гэхэдэ, дүршэл гагнууршад, слесар участогта ажаллаж дээ юм. Ахамад таhагай бюрогон А. С. Орлов шэнэ хүтэлбэрилгэшөөр

Манай барилгы нийн коллектив хала объектнүүд өөhэдынгөө хүбиг Шэнэ объектнүү ашаглагдажа байг хэнэн арбаад түр дые управленийн тодхоhон б шье управленийн гол зориго гэх гэрнүүдые барис Байгша оной түр хад жэлэй турш гэрэй 28 квартир Новилиска үйлэд барижа, ашаглаг гаа. Энэ жэлэй т шэнээн квартира өр сенци барис өнотой. Барилга 610-дахи поезд түмэр замай бо шанда залгалаа гэлжэлhөөр. Энд hэнние арганла Гадна эндэ нар бэлэй нээгдэхэ

В. Г.
барилг
ЛВРЗ-гэй

ХҮРШЭНЭРЭЙМНАЙ hОНИН

ҮМСЭЛЭЛГЫН ҮДЭР

ӨРХҮҮ. Областьдо үмсэлэлгын үдэр hаяхан үнгэргэдөө hэн. Россин Федерацийн Госкомимущество, нютагай акционернэ бүлгэмүүд, олзын хэрэг эрхилэгшэд, областнин хүн зон энэ үдэрые эмхидхэжэ, хабаадаhан байна.

Областьдо 300 шахуу предприятинууд үмсэлэгдэнхэй. Тэдэнэрэй 4-дэхи предприятин бүхэнэй акцинууд чегэй аукционууд дээрэ худалдагдаа hэн. Үүн зондо тараагдаhан 3 миллион шахуу ваучернуудай 700 мянга гаранниинь түрэнэй зоориндэ номологдоод байна.

«Хайшан гэжэ предприятин эзэн болохоб», «Акцинууд: асуудалнууд ба харюунууд» гэhэн семинарнууд үнгэргэгдөбэ, Гадна акционернэ бүлгэмүүдэй хүтэлбэрилэгшэд уулаа, Россин Федерацийн Госкомимуществын түрүүлэгшэ орлогшо Дмитрий Васильевтай хото городуудай ба районуудай захиргааануудай гулваанар хүлэзэб.

(ИТАР—ТАСС).

ГАЗАРАЙ УЧАСТОГУУДЫЕ ШЭНЭЭР БҮРИДХЭЛДЭ АБАХА ҮЕДЭ ОРОhОН МҮНГЭН ЗӨӨРИ ХЭРЭГЛЭХЭ ГУРИМ ТУХАЙ

660-дахи ТОГТООЛ

«Газарай участогуудаар эрхэтэдые хангаха талаар нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай» Россин Федерацийн Президентын 1993 оной апрелийн 23-най 480-дахи Зарлигтай зохилдуулан, Россин Федерацийн Министрүүдэй Совет—правительство нигэжэ **тогтооно:**

Энээнэй урда тээ эрхэтэдэй хэрэглэхын тулада үгтэhэн газарай участогуудые шэнээр бүридхэлдэ абаха үедэ орохо мүнгэн зөөри участогуудые шэнээр бүридхэлдэ абаhан нютагуудай бюджедтэ орохо гэжэ тогтоохо. Тинхэдээ Россин Федерацийн бүридэлдэ ородог республикын, хизаарай, областнин, автономито округой, Москва ба Санкт-Петербург хотолуудай бюджедтэ тэдэнэй 25 процентиь оруулагдаха.

Газарай участогуудые шэнээр бүридхэлдэ абаха ба газарай кадастр эрхилхэ худэлмэридэ энэ мүнгэн зөөри хэрэглэгдэхэ.

Россин Федерацийн Министрүүдэй Советэй— правительствын Түрүүлэгшэ В. ЧЕРНОМЫРДИН.

Москва хото
1993 оной августын 13.

ЗАБАЙКАЛИИН СЭРЭГЭЙ ОКРУГТО

СЭРЭГЭИ СОВЕДЭИ ЗАСЕДАНИ

Забайкалийн сэрэгэй округой советдэй эзлжээтэ заседани hаяхан болоко үнгэрбэ.

Тус заседани дээрэ сэрэгэй оньhон техникэ ба зэбсэгүүд, сэрэгэй совхозуудай, худалдаа наймаанай худэлмэри, кадрнууд тухай асуудал хаража үзэгдэбэ.

Округой сэрэгшэдые командалагша генерал-полковник В. Третьяков сэрэгэй техникэ ашаглалгада дайралдадаг дутуу дунданууд тухай тогтоо.

Жолоошодые бэлдэлгые hайжаруулха талаар хэмжээнүүд, тушаалта нюурнуудай харюусалга дээшэлүүлхэ гэhэн хэмжээнүүд хараалагдана.

Сэрэгэй кадрнуудай дуталдадаг, илангаяа офицернүүдэй эхин тушаалтадай дуталдадаг тухай, СНГ-гэй гүрэнүүдтэ гаража ошоhон офицернүүдэй орондо шэнэ кадрнуудые олоко табиха тухай хөөрэлдөөн болоо.

Сэрэгэй училищинууд болон академиинүүдые дүүргэжэ ерэгшэдые hайнаар уттаха, байрануудаар хангаха тухай хэлэгдээ. Сэрэгэй худалдаа наймаан мүнөө хүшэр байдалда оронхой гэжэ тэмдэглэгдээ. Худалдаа наймаае hайжаруулха талаар хэмжээнүүд хараалагдаба.

Тэрэшэлэн сэрэгэй совхозуудта түhалха, тэндэ ажаллагшадай худэлмэрийн эрхэ байдалые hайжаруулха хэрэгтэй гэжэ онсологдоо.

СЭРЭГШЭД БА ХУДӨӨ АЖАХЫ

Сэрэгэй ажахынуудые эрхилэгшэд ороной мүнөөнэй экономикын доройтон уналгын эрхэ байдалда сэрэгшэдые эдеэ хоолоор хангаха тухай асуудал нилээд орёо хэрэг ааб даа.

Россин Оборонын министерст[illegible] Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй худоо ажахын предприятинуудай, хамhабаринн ажахынуудай худэлмэрийн 1992 оной дүнгүүд hаяхан гаргагдаба. Тэдэнэй үйлэдбэрилhэн продукци бүхы сэрэгшэдые 3 hара соо мяхаар, 4 hара соо хартаабха, овощёор, 3,5 hара соо үндэгоор, 6 hара соо hүөөр хангаха арга олоhон байна.

Сэрэгэй совхозуул болон хамhабаринин ажахынуул 900 миллион түхэриг сэбэр олзо оруулаа. Тэдэ совхозуудай социально-сэёлой барилгада 600 миллион түхэриг мүнгэн гаргашалагдаhан байна. Ингэгшэ жэлдэ Россин Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ үшөө 26 [illegible] эмхидхэгдээ.

ЖОЛООШОД hУРАА

Забайкалийн сэрэгэй округой сэрэгшэдые командалагшын нэгэдэхи орлогшо генерал-лейтенант Вячеслав Шеребцовой хүтэлбэри доро техническэ конференци үнгэргэдэбэ. Сэрэгэй жолоошод тус конференцидэ олоороо хабаадаа.

Автомобильна техникые усалгүйгөөр ашаглаха, автотехникэ халагалха, заhабарилха, хангаха асуудалаар зүбшэл заабаринууд үгтөө, түрүү жолоошодоо дүй дүрбэл тухай хэлэгдээ. сэрэгэй автотранспорт ашаг үрэтэйөөр ашаглаха талаар зорилгонууд тодорхойлогдоо.

Харгы дээрэ аюулгүйе сахиха хэрэгтэ тус конференцийн туhатай байхань дамжаггүй.

ГЭМТЭД ХАРЮУ АБАНА

Забайкалийн сэрэгэй округой офицернүүдэй харуул доро байhан дайшалхы зэбсэгүүдые буляажа абаха зорилготойгоор харгы замда ябаhан сэрэгэй транспортда дээрмэшэд добтолго хэhэн байгаа.

Гэмтэд харуулай зүгhөө шанга харюу абаа. Дээрмэшэдэй хөөрынь баригдажа, милицийн худэлмэрилэгшэдтэ тушаагдаа hэн.

Эрэлхэг зориг гаргажа, эрид шууд хэмжээнүүдые абаhан харуулай начальник захалагша лейтенант Г. Наджахов, офицернүүд Н. Трастенюк. А. Арутюнов, В. Марьянов гэгшэд Забайкалийн сэрэгэй округой сэрэгшэдые командалагша генерал-полковник В. Третьяковой захиралтаар үнэтэй бэлэгүүдээр шагнагдаад, баяр баясхаланда хүртэбэ.

Забайкалийн сэрэгэй округой хэблэлэй түб.

БУРХАНАЙ ЗАЯАГААР ГҮ, АЛИ ӨӨРЫН ОРОЛДОЛГООР ГҮ?

Зураглал

1984 ондо Уланхаанай совхоздо худэлжэ байгааб. Ажалдаа гарашоогүйдэнь Хүшэгээрэй үсhэшэдтэ хүрэхэ hанаатай үглөөгүүр эртэлжэ, хүнгэн машинын шадал мэдүүлэн гүйлгэжэ ябатарнай, алгабшаhаа ондоо хубсаhагүй хүн урдуурнай зүргөөр гүйгөөд үнгэршэбэ. Бороогой удаа манатайшаг байhан тула хэншье гэжэ танингүй. «аршааншан» лэ байгаа гээбы даа» гэлдэhээр саашалаа бэлэйбди.

Үдэр hунигүй уялгата ажалдаа дарагдашаhан худөөгэйхилэй ганса алгабшаар гүйжэ ябахыень хаана харахабши?

— Харгыгаар гүйжэ ябаhан нюсэгэн хүнтэй уулзаа гүт?—гэжэ сайлажа hуурhан механизатор Нам Будаевич Очиров намhаа асууба.

— Үсhэнэй «энэ халуун» үедэ ямар сүлөөтэй хүнинь гүйжэ ябадаг юм?— гэжэ hоорэдэн асууба.

— Санжимитаб Ухиновэйдэ айлшалжа ерэнхэйл дөо. Владимир Дылыковичтэнээр хаяа хадхажа hуурhан хадаа эгээл би гайхажал садаа хүн бэзэб. Анха харахадаа, залуу хүбүүн лэ гүйгөө юм гээбы гэhэмни, дутэлэн гэхэдээ, Тогоолой галтэй сааша, Санжимитаб (Багадань Тогоолой гэжэ нэрлэдэг байгаа) Агванович болошоо гүбэ. 65 хүрэшэhэн үбгэн гэн гэhээ: үглөө бүри гүйгөөд hалахагүй юумэл,— гэжэ Нам Будаевич намжараар минэржэ hуугаа hэн.

Санжимитаб Данзановай халюун зэрдэ үндэр жороо морёороо Ягдагай үйлсөөр шурюулаад гарашахадань, hүргүулида hуража ябаhан бидэ өхэл hайхашаан, атаархан харадаг бэлэйбди. Тинхэдэ сэрэгhээ hал бусаhан залуу хүбүүн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой комсомолой организацийн секретарлар хүдэлдэг hэн. Комсомол-залуушуулай үдhэшэдэй звено, фермэ байгуулха, залуушуулай наада зугаа эмхидхэхэ гэхэ мэтэшэлэн ехэ юумэ хэгдэдэг байгаа.

Социалис мүрысөөндэ илагшадай Ленинскэ бартаа колхозой түб— Ягдагта залуушуулай хүсөөр бодхоогдоо болэй. Гобор шэмэглэгдэhэн энэ бартаа доогуур гараха гэшэ нэрэ хүндын хэрэг болоод байгаа бшуу. Октябриин революцийн hайндэртэ, ноябрийн 7-до үсhэ, тарла хуряалганда илагшадай, колхозой түрүүшүүлэй хүндэлэлэй дүхэриг өөр энэ бартаа доогуур гаража байхадань, баhашье hүрөөтэй, hайхан бэлэй.

Санжимитаб багадаа эхэ эсэгэhээ гээгдэжэ, нилээд юумэ үзэhэн хүн. 10 наhатайhаа тракторай анзаhан дээрэ hуухаhаа эхилээд, хэгүй юумэниинь үгы. Гэбэшье наhанайнгаа мэргэжэл олохо, hургуулида ошохо гэхэдэнь, эдэбхитэй хүтэлбэрилэгшэсэ хэн алдаха дуратай байхаб даа, түрүүлэгшэ табигагүй.

— Миниий нюурта ном үзэхэ ёногүй гэжэ бэшээтэй байна гү? — гээд галхаагаадишье үзөө, хэды дахин жэлэй дэхэдэ туршаа, туhа болоогүй. Гансал комсомолой райкомой туhаламжаар табюулжа, Эрхүүдэ юридическэ эрдэм шудалба. Тэрэ hургуулиа дүүргэгээд, Тувагай Каа-Хемскэ районой судьягаар 5 жэлэй туршада амжалтатайгаар хүдэлөо.

Совет засагай хуулние наринаар бэелүүлдэг, национальна асуудалнуудые зүбөөр шийдхэдэг, үргэн арад зондоо хүндэтэй болоhон Санжимитаб Агванович Хальмагай Республикын түб Элистэ хотын судьлгаар 1957 ондо эльгэгдэбэ.

Эндэ худэлхэ үедөө 2 жэлдэ hуралсаха программатай, хуули сахиха талаар мэдэсэтэй болгохо арадай университет эмхидхэжэ, горсоведэй таhагуудые даагшанарнь, арадай заседательнууд болон профсоюзай хүтэлбэрилэгшэдые hургаа. Энээнэй ашаар хуули мэдэхэгүй дээрэhээ ноёд hайдай гаргадаг алдуу эндүүгүүд нилээд үсөөроб. Эмхи доторнь гараhан арсалдаата асуудалнуудые өөнэдөө шийдхэдэг болоходонь, сүүдэйшье худэлмэри hураггүй хүнгэн болоо hааб даа.

— Мэргэжэл олгодог дунда ба дээдэ hургуулиннуудта хүнэй эрхэ ба уялганууд тухай юридическэ талаар юрын ойлгуулламжа үгтэдэгүйнь ехэ муу,—гэжэ Санжимитаб Агвановичай хэлээнэ тон зүйтэй гэжэ hанагдана.

Тувада, Хальмагта 25 жэлэй туршада худэлхэ зуураа нэгэгэ бэшэ дээдын зургаанай шагналда хүртэдэг hэн. Түрэл нютагаа бусахадаа юстицийн министерствэдэ, удаань Буряад Республикын госстрахта юристээр худэлжэ, 1984 ондо наhанайнгаа амаралтада гараа.

Дайнай ба ажалай ветеран Санжимитаб Агванович олон үхибүүдэй аба, аша гушанарыньшье баhал олон болоожо байнхай.

Мүнөө 74 наhа гүйсөөшье hаа, хараха янзада 50-яад наhанай хүн гэхээр. Хайшан гэхэдээ, ямар ушарhаа үндэр наhатай болоод, нимэ hайн бэтэй байнаб гэhэн асуудал зариманай досоо түрэжэшье болохо. Тэдэнние энэ хүнэй ажабайдал анхарал татамааршье, hонирхоомооршье гэжэ hананаб.

Санжимитаб Агванович наhааранашье тамхи татаагүй. Харин архи гэхэдэ, ехэ hайндэрнүүдтэл коньяк гуали спиртhээ сагаханаар ама хүрэдэг байгаа.

Залуудаа дайнда. Хара далайн эрьедэ тагнуулда ябахадаа, ехээр шархатаhан, нэгэдэхи шатын инвалид гэhэн саарhатай сэрэгhээ табигдаhан памтартай. Тинхэдээл бэеэ аргалхын түлөө эндэ-тэндэ ябагдаа hааб даа.

«Эдэбхитэй ута наhан» гэhэн академик А. А. Минулинай ном олоожо уншаhан ушараа Санжимитаб Агванович ямаршье эмhээ үлүү hанадаг. Тэрэ номой заабаряар удэшэ, үглоониинь ябаараар ябадаг болобо. Удаань түйжэ эхилбэ. Баймга бэень хүнгэн, сэдьхэлынь тэнюун, дэлгэр шэнги болоо.

Академик Н. М. Амосовой hургаалтай танилсажа, үгтэhэн заабаринуудыень үсэд нэтэрүүгээр бэелүүлдэг болобо. Тинхэдээ жэлэй имаршье сагта үглөөгүүр гүйжэ ерээд. гимнастика хэдэг хэлбэришэгүй заншалтай болоо.

Наhанайнгаа амаралтада гараhан сагhаа, 1984 онhоо хүйтэн уhантай «нүхэсөө». Үглоогүүр бүри унтарhаа бодон сасуу нилээд гүйжэ ерэмсээрээ, гантельнүүдтэйгээр гимнастика хэнэ. 1-пүүдэй (16 килограмм) гиргээр нэгэ бага «наадаад», удаань сэб хүйтэн уhаар бэтэ угаадаг заншалтай. 74 хүрөөшье hаа, зуураа тэдыдэ 150 дахин hуугааг бодоно. Үнгэрхэдөө, хоёр гар дээрээ ябаха гү, али тархи дээрээ хэды минута соо байха юм.

— Медициискэ эрдэмэй кандидат Бутейкын hургаалаар амилхада бэедэ туhатай,—гэжэ Санжимитаб Агванович хэлэдэг.

Үргэhэн эдеэлэлгэн хоёрто угаа ехэ анхарал хандуулдаг. Унтахадаа хатуу дэбдихэр дээрэ хэбтэдэг. Хүнжэлоор бээ хушадаггүй. Унталга эдеэлэгэ хоёрынь нэгэл сагтай, нэгэл хэмжээтэй, хэмтэй байдаг.

Үглоогүүр hайса эдеэлнэ, үдэр дундуур, үдэшэлэн унтахаhаа 2 час урда тээ бачаханаар хоол барина. Тинхэдээ 7 хоногой нэгэ удаа тарагай дүрбэндэ (средада) масагласна (сүүдхын туршада эдеэлнэгүй).

Хэтэрмэ ехээр эдеэлхэ шударые огто бууруулаадаг. Өөрөө тарган мяха эдидэгүй. Мүнөө зүрхэнэйнь hудалнууд минутын 45—50 сохисо хэнэ. hайн hорилго, бэлэдхэл хэhэн спортсменүүдэйл зүрхэн нимээр сохилдог юм.

hайншье, муушье юумэн болоожо байгаа hаа, гэнтэ баярлажа, хүхинжэ гү, али «бусалжа, булгижа», зүрхэ жүлдэеэ сохилуулжа байдагүй, нэгэ мүhэн номгон даруухаанаар бээ абажа ябадаг заншалтай. Оршон тойронхидтоо энеэдэтэй, зугаатайгаар, байдал байгаалиндаа угаа дуратайгаар хандадаг, ходо хананги ябадаг хадань нюуртань уршалаашье гаража үрдөөгүй байна бэшэ ха гү?

Ялагаашье hаа, бурханай табиhан заяагаар гү, али өөрынгөө оролдолго хэшээлээр hүүлэй арбан жэлэй туршада 1 тан эм амандаа хэжэ, үбдэжэ байгаагүй.

Эхэ эсэгынгээ бүлигаар үбшэ зоболонгүй, энэ наhанайнгаа жаргал эдлэжэ, үнэ удаан ябаhай гэжэ үреэхэ дурам хүрэнэ.

«Бэеынгээ элүүрые бэхижүүлхэ ба ута наhа эдлэхэ замууд»— гэжэ ном бэшэнхэй. 30 жэлэй туршада өөрынгөө бэе махабадаар үзэhэн, олон уншагшадта хэрэгтэй, туhатай зүбшөөлнүүдэй суглуулбари энэ ном соонь оронхой. Зүгоор тэрэнэйнь ном болоожо, олоной дунда тараагүй байнаинь халагламаар юм.

Энэ номойнь уншагшадай дунда тараа hаань, мүнгэ, зоориин гаргашагүйгоор, тансал оорынгоо ороолдолго зоригоор олохон хүн бээ элүүржүүлхэ hэн гээд hанагдана. Тиимэhээ илангаяа мүнөө сагта шухала хэрэгтэй ном болоно бшуу.

В. БАТОРОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: С. Данзанов.

Авторай фото.

дээрэ

ЭДИ ШЭДИЕЭ ҮРШӨӨХЭЛ БАЙХА...

(Выставкэһээ хэһэн тэмдэглэлнүүд)

I.

...михан Буряадай Уран зо-...ой музейдэ һонирхолтой ...ниже эмхидхэгдэбэ. Санкт-...бургын Гүнэнчойнэй да-...й шэрээтэ Данзан-Хайбзун ...ай энэ выставкэ эмхидхэхэ ...та эдэбхи хэшээлээ эл-...йан байна.

...ын түрэлтэнине үбшэ зо-...ойоо зайлуулха дэлхэйдэ ...жэ али бухы аргын эр-...й эхэ болохо «Энэдхэг ...й эмшэлэлгын Атластай» ...ой зонине зарим тэдыгээр-...дсань танилсуулха зорил-...ставкэ эмхидхэгшэд ур-...табиһан байгаа.

...ставкын үзэсхэлэнтэ зүйл-...ый эхиндэ 1925 оной де-...й нарада Улаан-Удэ хотодо ...улһан санид хамба Аг-...Доржиевай, Санкт-Петер-...ын Невскэ проспектдэ аб-...йһэн түбэд эмшэн Пётр ...ловичай хуушанай фото-эу-...д һонирхолтой. Багашаг ...зэлшье һаа" тодо буул-...нгай Асагадай дасанай ...ын түүхэн-түүхын шухаг ...болон һонирхогдохо бай-...нэ зураг 1933 ондо буул-...йгаа юм.

...оной үшөө нэгэ фото-...харагшадай анхарал та-...Тэрээн дээрэ Асагадай ...лама Д-Н. Ендонов гэ-...ратов хотын университе-...йнын факультедэй хи-...ческа клиникын врачнуу-...тамта үбшөөтэйнинь үзэжэ ...лар харуулагданхай.

...ай Буряад ородэ түбэд ...лэнэ 1863 оной шэ-...жэ, шудалагдажа за-...ай түүхэтэй. Тэрэл үеэр ...ай дасанда Чой-манарам-...жэ монгол эмшэ-ламын ...бэрэй доро манба-нурруулин ...ын байгаа. 1899 оной ...нурруулине буряад эмшэ-...Гэрэ-Дарма Бениктуев ...ориалоо. Удаалан Агын, ...н, Асагадай, Зэдын, ...Алтайн Янгаажанай, ...ой болоод бусадшье бу-...дасануудта эм домой, эм-...ын нурруулинуд бии бэ-...туйлой. Тэдээн соойо ...ехэнь—60-аад шабинар-...агадай манба-нурруулин ...оологодолог һэн.

...Рэй Эрдэмэй академинин ...ийн отделениин Буряадай ...шэжэлэлгын институдай ...ед, профессор Василий ...ович Филиппов түрүүтэй ...-түбэд эмшэлэлгые шэ-...эрэ ашаг хүүгэдэй ...Һонирхолог байгаа. Тэрэ

...үеэр Василий Родионович Яруу-...ный аймагай Ульдэргэ нютагай ...урдын эмшэ домшо, аргашан ...алдартай Жанчиб Шойроповые ...институдтаа ургажа, түбэд ...эмэй хүл болохо ургамалнууд ...тухай мэдээнүүдые бэшүүлжэ ...абаһан юм.

Буряадай эрдэмэй түбтэ зуун ...зуугай эмшэлэлгын таһаг бай-...гуулха хэрэгтэ түүхын эрдэмэй ...кандидат, Монгол ороннае шэн-...жэлэгшэ Пурбо Балданович ...Балданжапов ехэ үүргэ дүүргэ-...һэн гэдэг. Эндэхи энэдхэг-түбэд эмшэлэлгын түбтэ урдын ...эрдэмтэ эмшэ-домшод монгол, ...түбэд хэлэ, бэшэгтэй Лодой ...Ямпилович Ямпилов, Даша-Нима ...Дамдинович Бадмаев болон ...бусад удаан сагта аша туйаа ...үзүүлэн, олон тайлбари хэжэ ...үгэлэн байха.

Гадна түүхын эрдэмэй доктор, Түбэд ороной эрдэм ухаа ...шэнжэлэгшэ Ригби Ешиевич ...Пубаев «Энэдхэг-Түбэд эмшэ-...лэлгын Атлас» Москвагай ...«Советский художник» хэбле-...лээр гаргаха хэрэгтэ харюу-...салгата хинагша (редактор) ...болоһон юм.

II.

Мүнөө Буряадай эрдэмэй түбэй Биологиин институдай биологическа эдэбхитэй бодосуудай таһас хадаа хүнэй бэсын элүүр эихые һэргылхэ, гурим соонь дадхаан байгаха талаар ашаг тай шэнэ эмүүдые бии болгохо зорилготой гээшэ. Тиигэжэ энэ талаар хэгдэжэ байһан олон янзын шэнжэлгэнүүдэй ашаар эндэ 19 кандидатска диссертаци хамгаалагдаа. Гурбан нүхэд: А. Г. Базаров, С. М. Николаев, Т. А. Асеева гэгшэд докторско диссертациннуудые хамгаалһан байна. Дүрбэдэхнь—И. О. Убашиев эрдэмэй докторой нэрэ эзэргэдэ хүртэхэ диссертациин хамгаалхаар бэлэн болонхой.

Буряадай эрдэмтэд медико-биологическа шэнжэлгэнүүдые хэхынгээ хажуугаар түбэд хэлэн дээрэ эмшэлэлгын классическа трактатуудые гүнзэгыгоор шудалдаг байна. «Чжудшэ», «Вайдурья-онбо» гэхэ эзргын түбэд шэнжэлгын схэ хүдэлмэриннүдые оршуулха, уншаха гэшэ дундаа зуун жэл...нүүдэй Түбэдэй соёлой толотомо гэршэ—«Түбэд эмшэлэлгын Атлас» эзэшые хэблэлдэ бэлдэхэ хэрэгтэ схэ аша нүлөөтэй байгаа. Энэ схэ худэлмэри үшөө 1985 ондо Москвагай «Советский художник» хэблэлд» тушаагдаад, мүнөөшье болотор типографидань хэбтэжэ байна. Атласай түбэд бэшэгүүдые Н. Д. Болсохоева, Д. Б. Дашиев оршуулһан, оршолойнь шэнжэлхы статьянуудые Н. Д. Болсохоева, Д. Б. Дашиев, К. М. Герасимова, Т. А. Асеева гэгшэд бэшэһэн юм.

III.

«Энэдхэг-түбэд эмшэлэлгын Атлас» хадаа дунда эзргээр 87,5Х62 сантиметр хэмжээтэй 77 хуудаһанһаа бүридэһэн зурагуудай суглуулбари мүн. Хуудайан бүхэнинь хэдэн мянгаад үнгэтэ зурагуудтай. Тэдэ зурагууд хадаа манай эрэмэй VIII—XI зуун жэлнүүдтэ бэшэгдэһэн «Чжуд-шэ», 1688—1705 онуудта бэшэгдэһэн «Вайдурья-онбо», болон бусадшье түбэд эмшэлэлгын трактадуудые тайлбарилһан зүйл байха юм.

Манай эрэмэй урда тээхи 1-дэхи зуун жэлдэ Энэдхэгэй, Кашмирай, Персиин, Хитадай, Монголой болон Кушанска империин аргаламжын эдэ шэдиин туйлялтануудые дээрэ үндэлэгдэжэ зохёогдоһон энэ Атласые түбэд эмшэлэгшэд юртэмсэ дэлхэйн али бүхы аргаламжын эхэ гэжэ тооло-дог байгаа.

VII зуун жэлдэ Зүүн эүгэй эмшэлэлгын түб ябаа, ошоо Энэдхэгһээ Түбэд ороондо шэлжэн ерэһэн түүхэтэй. Тэрэ үе сагта Срон-зан Гомбо хаанай хүтэлбэри доро Түбэд орон гүрэн түрын байгуулгатай боложо байһан гэдэг. XVII зуун жэлэй үеэр Түбэд ороной зүүн хойгуур томо томо гаан түрэнүүд хүгжэжэ байгаа.

Тэрэ сагта Монголдо ёһотой бэрхэ эмшэлэгшэд гараһан гэхэ. Тэдэнние Түбэд ороондошье, Манжуурай хаанууддашье залалгар абаашадаг байгаа. Түбэй эмшэлэлгын заабари ёһонуудые монгол эмшэ-ламанар олоор оршуулхаһаа гадна өөһэдынгөө дүршэл шадабари тухай нүргаал болгон бэшэдэг һэн ха.

XVIII—XIX зуун жэлнүүдтэ, Монгол орондо Буддын шажанай дэлгэрээд байжа, монгол эмшэлэлгын өмнө нүргуулнышье нилээд хүгжэнхэй байгаа. Манай Буряад орондо түбэд эмшэлэлгын нүргуули XVIII зуун жэлэй тэнгээр Буддын шажанай хамта шэлжэн ерэһэн түүхэтэй. Буряадай дасануд соohоо Асагадай дасанай өгөөн томо эмэй нүргуулине эмшэ-ламанар Иролтуев, Ендонов гэгшэд байгуулһан юм гэдэг. Тэндэ эмшэлэлгын хэшээл абахаяа холын Хальмагһаа, Туваһаа ламанар зорижо ерэдэг байгаа.

IV.

Хэдэн арбаад мянган түүхын удха шанартай зүйлнүүдые хадагалжа байһан манай республикын музейн жасануудтай ганцашье ороноймнай бэшэ, мүн харинн гүрэнүүдэй эрдэмтэд сэржэ танилсадаг, һонирхоһон асуудалнуудтаа сэнтэй харюунуудые абажа бусадаг байха. Тэдэнэр лэ Буряадай Эрмитаж байгуулмаар хоморой баяр, үнэтэй һан жасын музейдэ бии болгогдоһон тухай нэгэн дуугаар мэдүүлдэг.

Эдэ бүгэдэ хадаа музейн эрдэмэй һан жасые даагша байһан, Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Жалсан Жапович Жабоной сусашагүй эдэбхи үүсхэлэй габьяа юм.

...Хүлгөөтэй хүймөөтэй 1936 он. Асагадай эмэй дасанда тон шухаг «Энэдхэг-түбэд эмшэлэлгын-Атласай» байхые мэдэһэн Жалсан Жапович ехэ аргатайгаар абажа, нарин нягтаар музейнгээ жасада асаржа, «долоон суургын саана» хадагалһан габьяатай.

«Тэрэ Атлас 77 зураг-таблицануудһаа бүридэдэг. Энэ хадаа дүүрэн суглуулбаринь гээшэ. Гэбэшье, Атласай 62-дохи зурагайнь үгы байһан харамтай. Атласай дүүрэн суглуулбаринь мүнөө ямар гүрэндэ байһан тухай мэдэгдэнэгүй,—гээд Новосибирск хотын «Наука» хэблэлээр 1982 ондо гараһан «Энэдхэг-түбэд эмшэлэлгын ёно гуримуудай уг эхине шудалха талаар материалнууд» гэһэн соголборидо бэшэһэн статья соогоо Н. Б. Балданжапов һонин баримтануудые дурдаһан байдаг.— Калифорнийска университедэй дэргэдэхи Зүүн эүгэй библиотекэдэ дурсагдагша Атласай 12 зурагай хадагалагдажа байдаг тухай зарим хэблэлһээ мэдэгдэнхэй. Гэбэшье тэдэнь мэдээжэ синолог, тибетолог Фердинанд Лессинг гэгшын 1947 ондо США-да асаргаа Пекиндэхи буддын шажанай дасанда байдаг зурагуудай буулгабаринууд юм. 50-яад онуудай һүүл багаар тэдэ 12 зураг Баруун Германиин «Бауэр» гэжэ хэблэлдэ Чикагска университедэй (США) медицинын түүхын багша Ильза Вейт гэгшын урид хэлэгдэхэ үгэтэйгөөр хэблэгдэһэн байгаа.

Мүн лэ тэрэ зурагууд 60-аад онуудай һүүл тээ Парижай университедэй медицинын факультедэй профессор Пьер Хурар гэгшый оршол бэшэгтэйгээр Парижда хэблэгдэһэн байна. Дурсагдагша хоёр хэблэлэй урид хэлэгдэхэ үгэ соо Ф. Лессинг Пекиндэхи, бухы гар зурагуудые буулгаһан байгаа гү — мэдэгдэнэгүй...»

Түрэл арадайгаа түүхын шэнэ үе шата нээлсэжэ, соёлгэрэлэй хэрэгтэ шуналтай ябаһан Жалсан Жапович Жабоной эдэбхи оролдолгоор гүрэн түрынгөө жасада дамжуулһан тэрэ Атлас, мүнөө үедэ медицинын эрдэмтэдээр хүн түрэлтэнэй аша туйада шэнжэлэгдэжэ, шудалагдажа, бидэ харагшадаар омогорогдон һонирхогдожо байна гээшэл.

V.

Буряадай ...рэн зохёолой музейн хөёрдохи дабхарай зал соо нээгдэһэн выставкэ тухай мэдээсэлэйнгээ эхиндэ дурдаа һэмди. Буряад орондо, мүн Россида түбэд эмшэлэлгын хэрэгые хожомоо эдэбхижүүлһэн зарим габьяатан тухай мэдээнүүдые һонирхон үзөөбди.

— Буряадай Эрдэмэй түбгэ 'хадагалагдажа байдаг 76 Атласай эхиндэ бодото гурбан картые эндэ асараабди Дэлхэйдэ шухаг эрдэни зэндэмэнин удхатай зүйл манай арадай жасада байдаг юм байна гэжэ зомнай мэдэжэ, хаража байг лэ. Мүнөө намартаа Санкт-Петербург хотын Этнографиин музейн мраморна зал соо Атласай выставкэ эмхидхэхэ гэжэ хэлсэнхэйбди. Тэрэмнай үндэр һүрөөтэй ёһотойл ехэ ордон юм даа. Россиин түбэй улад зон буряад арад гээшэ ямар гайхамшагта баялигтай гээшэб гэжэ мэдэг лэ. Энэ, үнэхөрөөшье, гайхамшагта, олон үеын оюун бэлигтэ эмшэд аргашадай бүтээл гээшэ хүн түрэлтэндэ аша туйаяа үзүүлхэ хубияа эдлэхэл ёһотой. Тиимэһээ Санкт-Петербургда олоной үзэмжэдэ табихын урда эхэ нютагайхидтаа түрүүн зарим тэдыгээршье һаа харуулаа үзүүлээгүйдэ таарахагүй ха юм даа,— гэжэ Данзан-Хайбзун лама хэлээ һэн.

Выставкэдэ табигдаһан бодото гурбан картануудынь тус тустаа гүн удхатай, түбэд бэшэгэй тайлбариг. Жэшээлхэдэ, хүн амитанай отошо бурхадай схэ хүрдэ, хүрэгзурагууд, хүмүүнэй бэе ололго болон нарата алтан дэлхэй дээрэ хүнэй амидарал тэдхэгшэ зүйлнүүд: ургамал, ан адагуусан гэхэ мэтэ. Эндэ табигдаһан бусад картануудынь эхэ зурагуудһаа 5—6 дахин бага болгогдоһохойшье һаа, мүнөө үеын электронно компьютер, телекс гэхэ мэтын эди шэдиин аргаар тодо, һайхан үнгэ жүһээ алдаагүй, аржыжа байна.

— Энэхэн зураг хадаа Атласта дутуу байһан тэрэ 62-дохи картань гээшэ,— гээд Данзан-Хайбзун тайлбарилба, Тэрэнь үнгэтэ бэшэ, харин хара, сагаан буулгабари байба.

— Хаанаһаа олдоо гээшэб?...

— Непалда буулгагдаа,— гээд Данзан Хайбзун манай дэргэдэ хүндэмүүшээр мнһэрэн зогсоһон ород шарайтай үндэр хубуунтэй танилсуулба.— Энэ хадаа выставкыемнай угтан, удэшэжэ байһан манай шаби, санаарта нэрэнь Данзан-Дарма гээшэ. Москвагай гарбалтай, мордвин яһанай. Гурбан жэлдэ Санкт-Петербургын дасанда һураа. Үнгэрэһэн үбэлһөө ламын зиндаа абажа, Ахын аймагта уншалга хэгэ,— гэбэ.

Манай выставкэнээ гарахада, Данзан-Дарма лама уншалгаяа үргэлжэлүүлжэ һуугаа һэн.

Үндэнэ яһатанаймнай урда үеын оюун бэлигтэнэй шухаг арга хабаараа олохо, үгсаата орон дайдадаа асаргаа, мүн нэрибшилэн сахигдажа, тахигдажа байһан энэ Атлас хадаа мүнөө үедэ, сэрэхэ сагуудта дэмбэрэлгэ ели шэдиеэ ололон аша туйада үрөөхэл байха гэжэ эзигэнэбди.

Б. ЖАНЧИПОВ,
мапай тусхай корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Түбэд эмшэлэлгын Атласай нэгэ карта. Санкт-Петербургын дасанай шэрээтэ ДАНЗАН-ХАЙБЗУН лама тайлбари үгэнэ. Выставкые үдэшэгшэ ДАНЗАН-ДАРМА лама уншалгадаа.

Б. ГАДЬЯНОВАЙ фотонууд

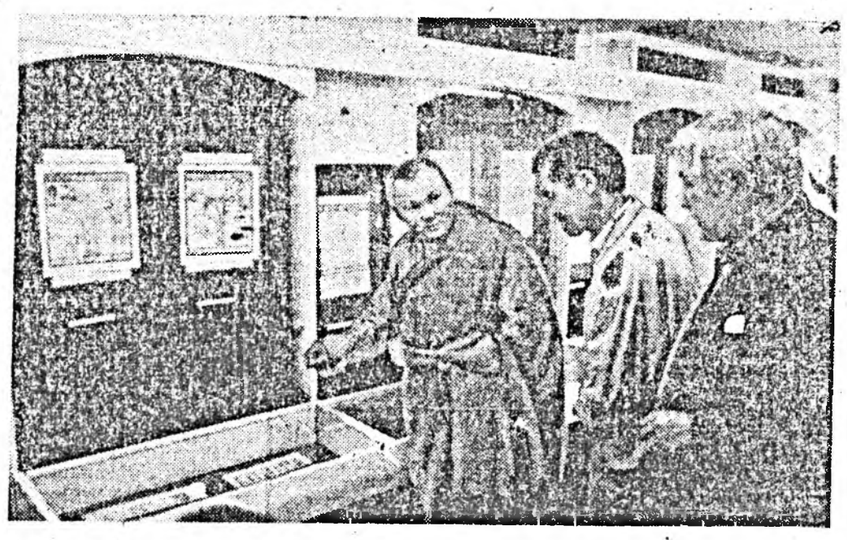

Тобын Түгэлдэрэй бэшэһэн

түүхын 130 жэлдэ

ЭДЭБХИТЭЙ АЖАЛ ЯБУУЛГЫН ГЭРШЭНҮҮД

Би Буряад Республикын үгрэнэй архивта 60-аад онсой дүүрэхэ багта музейнгээ ажалаар зорюута ошоо һэм. Тиигэхэдээ Тобын Түгэлдэр тайшаагай Шэтэ, Эрхүүгэй ноёд сайдтай шулуун нүүрһэн, өөрынгөөшье бэсын тамир тухай бэшэлсэһэн бэшэгүүдтэйнь танилцажа, дүрэ зурагуудыень абажа ерээ бэлэйб.

Акшаагай таһагай Урей голой эхин багаар шулуун нүүрһэнэй хэбтэшэнүүд 1850 гаран оноор олдодог болоо һэн. Түгэлдэр Тобоев энэ ашагта малтамалай арад зондо, гүрэн түрэдэ хэрэгтэйень мэдэдэг байһан юм ааб даа. Тиигээд дээшэнь түргэн мэдээсээд, шулуун нүүрһэнэй образецүүдые Шэтэ, Эрхүү руу эльгээһэн байна.

1858 оной декабрь һарада Тобын Түгэлдэр тайшаа Эрхүүгээ нимэ бэшэг абаһан байна:

«Зүүн Сибириин генерал-губернатор танай эльгээһэн шулуун нүүрһэнэй хэлтэрхэйнүүдые декабриин 2-то (№ 679) аваа...ж, Танда халуун баярые хүргэхые намда даалгаа. Эн... хүү ба Санкт-Петербург хотонуудта энэ шулуун нүүрһэнэй шилгалта гараһананнь һүүлээр энэ шухала ...дүн, танда мэдээсэгдэхэ гэжэ дуулагдана.

Штабай ноён генерал-майор».

Удаадахи жэлдэ энэ хэрэг тухай бэшэлгэнүүд ирэжэл байгаа.

Агын ахалагша тайшаа Тобын Түгэлдэр 1859 оной июлиин 16-да Хасагай мэдэлдэ байһан хасаг сэлэнүүдэй, мүн баһа губерниин сэлэнүүдэй ахалагшанарта, бүлэгөөр байһан түрэлтэнэй ноёдто бэ Агын, Рульгиин ведомстванүүдтэ нуужа байһан зайһан ноёдто үзэмэл бэшэг эльгээһэн' байна. Тэрээн соонь иигэжэ бэшээтэй: **«Забайкальска областиин сэрэгэй губернаторай захиралтаар Бэрхэ-Сүүгэлэй тайлай тэлгой Ёма Юнов гээшэ инженер Шишковтой Урей багаар олдоһон шулуун нүүрһэнэй газар хараха үзэхэсэ ошоо. Ю. Юмсунов гээшэдэ ямаршье һаадгүй өөрөөр, тэрэ дарынь нэгэ мори тэргэ газаршантайгаар үгэжэ ёһотой. Үшөө инженер Шишковто хазаар мори заабол дурадхаха».**

Тэрэ бэшэгтэнь хабсаргалта болгон, Урей шадархи нүүрһэнэй газарай карта-схемэ үгтөөтэй, Чикинда, Дутлэр гэжэ горхонуудай хоорондо баруун хажуудань нүүрһэтэ газарай табан түхэрсэн тэмдэг зураатай.

Тиихэдэшье, 135—136 жэлэй саана, бэшэ ажал хэрэгтэй хажуугаар нимэл бэшэлсээн болодог байһан ха юм...

...1971 ондо манай музей Сагаан-Уулаавскай 50-гаа онуудта бүлэг геологуудай ноён ябаһан С. И. Смеловский геологто Тобын Түгэлдэрэй бэшэгүүдые баримталжа хадаһан байна. Тиихэдэмнай энэ эрдэмтэй, институдай багша тэрэл оной декабрь соо хараа бэшэгэ һэн. Тэрээн соонь иигэжэ бэшээтэй: **«Урей голой эхин багаар шулуун нүүрһэнэй олдоһон газарһаа Урейск һуурин 65—70 модондо оршоно. Совет геологууд нүүрһэнэй хэмхэрдэһэ хэды дахин эндэ олойон юм. Һаяын 2—3 жэлнүүдтэ Урей голой нүүрһэнэй газарта сэгэлэтэ үгтэхэ. Тэндэ нэгэ хэды скважина малтагдахаар хараалагдана...».**

Иигэжэл Тобын Түгэлдэрэй 135—136 жэлнүүдэй саана эрхилэлсэһэн ашагта малтамал — нүүрһэн гээшэнь 1970-аад онуудта шэнжэлэгдэжэ, сэгэлэтэ ябаһан байна. ...зоной ябаһан ябадал ажал хэрэг гээшэ саг үетэй холбоотойшье, хэрэгтэйшье, туһатайшье байна ха юм.

Гайжаа Түгэлдэр Урей голой шулуун нүүрһэ асаруулхаа эльгээхэ ябадалда ехэ оролдолго туһа хэлэнэйнгээ түлөө Зүүн Сибириин генерал-губернаторһаа баярай саарһа абаһан байна. Энээнние штабай ноён генерал-майор 1859 оной декабриин 29-дэ тэрээндэ дамжуулан дуулгаа.

Энэ бэшэгүүдһээ амяараа тэрэл архивта өөрынь бэсын эхэ элүүртэ хабаатай нэгэ бэшэг байгаа һэн. Тэрэнь 1857 оной июниин 17-до Түгэлдэр Тайшаагай Байгалай саанаяа можыш (Забайкальска областиин) сэрэгэй губернатор ахай ноёндо хандаһан бэшэг:

«ГҮЙЛТА»

Унадаг үбшэнһөө зободогшье һаа, даалгагдаһан ажалаа ябуулжа байдаг тула би бэрхэ эмшэдэй заабаряар аршаанда заатагүй һууха ёһотой болобоб.

Энэ ушарһаа намда даалгагдаһан уялгануудые 2-дохи тайшаа Убашиевта даалгаад, намда нэгэ жэлэй болзортойгоор амаралта үгөөд табиоулгын үнэмшэлгэ үгэхыетнай, Ахай ноён, Танда гүйлта баринаб».

Тэрэ Агын дүүмын толгойлогшо ...гэ барилһан хадаа, нээрээшье, бэе муутайл хүн байһан ха. Тэрэнь иугээр тодорноб гэхэдэ, 1825 ондо бэсынгээ мэдахада, тушаалһаам (Агын управын толгойлогшоһоо) болюулыт гэхэдэнь, зүбшөөһэн байна. Ороондонь 1826 оной толгойлюгшоор Зангия Дажжинов хүдэлэһэн байна. Тэрээнһээ хойшо 32 жэл үнгэрэһэн хойнонь дахин толгойлогшоор тайлиг гэхэдэнь, Шэтин ород нэгэ ноёд сайд һайн арбан мэргэжэлтэдэ бэсэ, ...ушалыт, шалгуулыт, аргалуулыт гэжэ бэшэдэг байгаа. Тэдэнэр яһала һаналаа табидаг байһан гэжэ ойлгохоор. Иигэжэ тэрэ үндэр наһатай болзотороо бэе муутайшье һаа, ...оной хэрэгэй ...рюусалгатайшье тушаалда ...ийгаа олохон жэлнүүдые үгэнэн хүн байна. Тэрэ үедэ хүн зон гээшье толгойлжо байхада, ехэл хүнэр байгаа ха даа: ...ийнь хэлсэ ...боон, машина үгы, гансал үртөөгэй улаагаар, ябалсаад, дуулалсаад байһан үе саг бай...

Б.-Н. ЛХАМАЖАПОВ.

Сагаан-Уула һуурин.
Агын округ.

Хэкиинь

...эн гээшэб?

...ай нүүлээрхи Италийн ...рэнүүдэй кабинедэй 51-...ремьер-министр хадаа ...ой түрүүлгээ Джован-...далоннинин, хэлэйнэй ...1948 оной хойшо анха ...энэ туушаал эзэлйэн ...партида ородогүй, ...ийн гэшүүн бэшэ ...арло Адзелио Чампи ...Тэрэ хадаа техно-...ззэд гарай мэргэжэл-...ын. Тиимэһээ Италийн ...т байһан Франческо ...ын хэлэзэнэй ёһоор ...атнин, партийна хү-...ин диктатура унагаа-...тельство мүнөөл бии ...аргатай юм хаш.

...о Адзелио Чампи 1920 ...декабриин 9-дэ Ливор-...о ороонэй түрэлтэн юм. Тэрэ-...эгэ Пьетро Чампи ба-...фирмын эзэн һэн. ...н премьерэй эхэ баса-...хэб гэжэ хүлэлэйн ту-...хаяа урадхи ...хузэнне гэжэ гурбатай ...й бэйгаа) Карло гэжэ ...гэхэб гэжэ шинээсэд ...Тэд хубуунэй гара-...эхэ эсэгэ хоёрийь ...о арсаллаан болобо. ...эхэньшье, эсэгэньшье ...эрэ байжа, Карло ...(эсэгэнь хугшэн баа-...эрэ) гэзд нэрлэгдээ ...нүхэдйөө хөёр жэ-...ушаруулагдаба ...ад, 1936 ондо дунда ...нэй сурхай, п...яа дүүргэбэ. Далайн ...болон бусад о...хуй болоһон хадаа ...гаһанууд олоо...эхилбэ.

(ИТА...

КАРЛО АДЗЕЛИО ЧАМПИ

...хо гэхэдэнь, тэрэнние нюдэ-...нинь муу гээд голобо. Хөдэн адмиралнуудай туйаламжаар ...орохо аргатай байбаншье Чам-...ни нимэ юумэнһээ таһа арса-...ба. Бухы һаһан соогоо тэрэ ...гансал өөртөө найдажа ябаа ...юм.

Карло Адзелио Ливорноһоо ...Пиза ошожо, «Скуола нор-...мале» гэжэ лицейн филологи-...ческа факультет дүүргэв. Тии-...хэдээ эртэ урдын Грециин ...поэзеэр дипломно хүдэлмэри ...хамгаалаа һэн. Эндэ Буряжа ...байхадаа, тэрэ Бонидо ста-...жировко гараад, бухы һаһан ...соогоо немец хэлэн белен ли-...тератураар онсо һонирхоог ...болоо бэлэй. Лицейдэ Бура-...хадаа, олон нүхэдтэй болоо. ...Тэрэ тоодо Италийн комар-...тийн түрүүлэгшэ Александро ...Пертатай 50 гаран жэл соо ...ханя халуунаар нүхэсэжэ, ха-...рилсажа ябаа.

Лицей дүүргэмсээрээ, Чам-...ни фронт руу ябуулгаадаа бэ-...лэй. Эндэ тэрэ талаантай ...байба. Албайнда автобатальо-...ндо алба хээ бшуу. 1943 он-...до маршал Бадольогой фа-...шис Германида дай сонсохо-...ходонь, Чампи Италияа бу-...саба. Младша лейтенантыа ...зэргэтэйгээр дайгаа дүгэсхэ-...бэ. Пизын университедтэ юри-...дическэ мэргэжэл тэрэ олоо ...бэлэй.

26-тай Карло Адзелио Чам-...ни Италийн банкта алба хэ-...хэсэ ороод, урдань үзэгдөө, ...дуулдаагүй зам гаталаа. Юрын клеркнээ захалаад, эр-...хилэгшэнь болотороо ургаа ...бшуу. Тиихэдээ банкын багаха филиал Маччератиһээ ажалаа эхилһэн байха юм. 1960 оной ...ль соо Чампи Римдэ түбэй захиргаанда шэнжэлэлгын таһагта ажаллаха болоо ...һэн. Үшөө 70 жэлэй үнгэрхэдэ, тэрэ энэ таһагай хүтэлбэрилэгшөөр томилогдоо. Энэ сагһаа эхилээд, тэрэ тон түргэнөөр ургаба.

1973 ондо гёнеральна секретарияар, 1976 ондо банкын генеральна директорэй орлогшоор табигдаба. Хөёр жэл болоод, Чампи банк соогоо хөёрдохи хүн боложо, генеральна директорээр томилогдоо. Удангүй 1979 оной октябриин 8-да Италийн банкые эрхилэгшэ болобо. Тэрэл эзэ-ра биржын албанай президентээр нунгадаа бэлэй.

«Лирые хамгаалагша» гээд суурхайан Карло Адзелио Чампида Италийн алишье талаһаа тон хүндэ байдалда ороод байхалань, гүрэнэй гол тушаалнуудай нэгые даалгахадаа, тэрэ хэн бэ гээд мэдэхын тулада нүхэдынь хэд бэ гээд хараха шухала гэлсэнэ.

Оксолходо, Фурио Диаз хадаа Ливорно хотын тон тэрүүшын демократ-мэр, француз литература эрхим һайнаар мэдэдэг хүн. Джорджо Ла Мальфа хадаа республиканецуудай туухэтэ хүтэлбэрилэгшын хубуун, Һая болотор тус партиие хүтэлбэрилөө. Антонио Маккашико хадаа мэдэжэ банкир, сенатор. «Скуола нормале» лицей дүүргээ. Чампи тэрэннее Министрнүүдэй Советэй секретарияар томилоо. Ливорнодо түрөһэн Умберто Коломбо удаан саг соо ЭНИ концернидэ элдэб тушаалнуудые эзэлжэ байгаа юм.

Эдэнэр бултадаа политическэ нэгэ үндэһэтэй зон. Тэдэнэр Ажал ябуулгын партида тон дүтэ байһан гээд мэдээжэ. Демократие, антифашие хүдэлөөнэй Италида һалбаран дэлгэрхэдэнь, эдэнэр горитой нүлөө үзүүлэгэн байха. Эдэнэртэ премьер-министр байһан Джулиано Аматые нэмэмэр. Тэрэ англиие, итальяншье хэлэн дээрэ тон адлияр лекци уншадаг шадабартай. Нүхэд бүхэн соонь Чампиин өөрынь дүрсэ харагданал бэшэ гү?

Чампи Франко нүхэртэсэ үшөө студент ябахадаа нинлээ. Тэдэнэр хөёр үхибүүтэй. Басаганинь Габриелла, хүбүүнинь Клаудио гэжэ нэрэтэй. Эдэнэр Римэй вна Анаподо оршодог юрын лэ байра соо ажаһууна. Гадна Римэй хажууда, далайн эрьедэхи Санта-Севера гэжэ газарта багаханууд гарнуудтэй. Энэ гэрһээнь холо бэшэ Италийн президент Оскар Луиджи Скальфарын виллэ оршодог. Магад дачын нүхэсэл нүлөө ехэтэй байба гү?

Чампи тиимэншье ехэ һүзэгтэй бэшэ юм. Гэбэшье Римэй гэгээн Сатурниийн Түмэдэ аварлатыя үдэр бүри ороод ...гарадаг. Тэрэ номуудые уншаха дуратай. Гёте болоод Рилькедэ тон дуратай зандаа.

1986 ондо ФРГ-гэй элшэн сайдай «Габьяагай түлөө хэрэсэ» барюулхадань, «Фаустһаа» нилээн горитой хэһэг сээжээр уншаа бэлэй. Классическа хүгжэмдэ дуратай. Тиихэдээ Моцартые илангаяа илгаруулдаг.

Сүлөө сагтаа далайн эрьедэ амарха, велосипедээр ябаха, роликово конькигаар халтирха дуратай. Бухы итальянецууд шэнэ футболоор схээр һонирходог, «Рома» «Фиорентина» хөёрой түлөө «үбдэдэг».

Магад була талань хадаа «скопоне» гэжэ аартын тон ерёо наадаар һонирходог, наададаг, Мария аша басагаяа улүү гарамаар эрхэлүүлдэг байһаниинь байжа магадгүй.

Үшөө нэгэ һонин юумэн. Чампи Италийн банкые эрхилэгшэ болоһоор нэгэтэншье салиигаа абаагүй. Пенснеэ абаад лэ байна ха юм. Мүнөө премьер-министр болоод байхадаа, Карло Адзелио Чампи яаха хаб? «Премьерэйнгээ салиинаа баһал арсаха байха. Инмэл хүн ха юм. Һайхашаагаагүй һаа, ондоо премьерые бэдэрэг лэ...» — гээд ахань, Джузеппе Чампи хэлээ юм ха. Зүгөөр ондоо премьерые бэдэрхэсэ итальянецуудай яараагүй һаань дээрэ гэжэ һанахаар.

С. СТАРЦЕВ.
(«Эхо планеты» журналһаа абтаба).

ИТАР-ТАСС: *түби дэлхэй мүнөөдэр*

ТОКИО.

1992 оной мартын 31-дэ түгэсэһэн финансын жэлдэ автомобильна «Тойота» корпораци эгээл ехэ ашаг олзотой Японой компаниинуудай списоггэ нэгэдэхи һуурин эзэлээ юм. Үмсын фирмын шэнжэлгын дүнгүүдэй ёһоор, нёдондо жэлдэ «Тойотын» ашаг олзын хэмжээн 407 миллиард шахуу иенэ (3,5 миллиард тухай доллар) болоһон байгаа. Энэнь 1991 онойхиһоо 29 процент бага болоно, гэбэшье ороной корпорациинуудай дунда нэгэдэхи һуурин эзэлбэл ха юм даа.

Жэлдэ 40 миллион иенһээ бага бэшэ ашаг олзо олодог Японой компаниинуудые жэл бүри шэнжэлдэг «Тэйкоку Дэйтабэнк» фирмын мэдээсэһэнэй ёһоор, «Санва» гэһэн банк корпорациинуудай списоггэ хөёрдохи һуурин эзэлһэн байна. Тэрэнэй ашаг олзонь 262 миллиард иенэ болоно. Телефонно-телеграфна «Эн-тити» компани гурбадахи һуурин эзэлээ.

40 миллионһоо бага бэшэ иенэ ашаг олзотой Японой компаниинуудай нийтэ тоо 100.898 болоно. Энэнь 1991 онойхиһоо 14,5 процент бага юм.

ХАНОЙ.

Россиин Дулдыдынги бэшэ профсоюзуудай федерацин делегаци албанай хэрэгээр Вьетнамаар ябаад бусаба. Хөёр ороной профсоюзуудай хоорондо заншалта харилсаа холбоо хүгжөөхэ асуудалнуудаар Вьетнамай Ажалай бүгэдэнийтэй конфедерациин гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Нгуен Вэн Ты гэгшэтэй уулзажа, хөөрэлдэһэн байгаа.

Вьетнамда бэелүүлэгдэдэг дэлгүүрэй реформонуудаи дүй дүршэлөөр Россиин профсоюзай худэлөөнэй түлөөлэгшэд ехэтэ һонирхоно, гэжэ делегациие толгойлоо ябаһан Россиин Дулдыдынги бэшэ профсоюзуудай түрүүлэгшын орлогшо Владимир Кузьменюк ИТАР—ТАССай корреспондентдэ хэлээ бэлэй.

Аяншалгын, хамтын предприятинуудые байгуулгын талаар харилсаа холбоо һэргээхэ арга боломожые хөёр ороной профсоюзуудай томо эмхинүүдэй түлөөлэгшэд зубшэн хэлсээ юм.

БОНН.

Германиин Федеративна Республикада урданай арадай национальна армиин бухы зэбсэг хэрэгсэлнүүдэй дүрбэнэй нэгэ хубинь усадхагдаа гэжэ «Бильд ам зонтаг» газетэ һаяхан мэдээсээ һэн. Европодохи юрын зэбсэгтэ хүсэнүүд тухай хэлсээнэй ёһоор абаһан уялгануудаа Федеративна Республика 1995 оной нолбриин эсэс тээшэ дүүргэхэ ёһотой.

Тус хэлсээнэй ёһоор, Германи урданай ГДР-эй 11 мянган хэнэг зэбсэг хэрэгсэлнүүдые усадхаха зэргэтэй.

ПЕКИН.

Хитад орондо 13 миллион гектар хахалалгын газарай 5-даа дээшэ миллионинь үертэ гү, али гаи гасуурта ороо гээшэ. Тиимэһээ хүдөө ажахын продукци үйлдэсэриг горитойгоор дэмжэлгэ болохо гэжэ Синьхуа агентство мэдээсэнэ.

Орон догор 11 миллион гектарһаа дээшэ газар үеэнөө хохидоо юм. Шаньдун, Цзянси, Хунань ба Сычуань провинциинуудта гол мүрэнүүд иланганя ехээр үерлөһэн байгаа, 2 миллион гектар шахуу хахалагдадаг газар ган гасуурта ороной байна. Мүнөө эдэ иотагуудта 5 миллион шахуу хүнүүд, 1,82 миллион толгой обэгэ бодо мал уһ

(Үргэлжэлэл. Эхиннинь июлин 30-най, августын 3, 6, 11, 13, 17-ной дугаарнуудта)

Іэнтэ Жаншабай зосоо үзэгдөөгүй хүлеэгдээгүй амталан болошобо. Айнандаа тад өндөо, хайшааб даа аягүй муухай болошоhон Буладай сэбэршье, сагааншье оанhан шарай харахадаа, «Ошоже бээ тушааха байна» гэжэ амгаланаар бодобо. Харин нүгөөдэнь бишыхан гэр соогуур багтажа ялан гүйжэ байнаа, Жаншабай хажуудa ерэжэ, тэрэнщие өөр руугаа харуулаад, архини шороб амяар хамар руунь сорьён:

— Ши намайе хараагүйш, би шамайе хараагүйб. Харин Цыбаанине бултадаа сохёобди. Ойлгоно гүш? Бултадаа! Синлылдэжэ, та гурбан ганса нам руу заа-hан байгтылши. Газар дорohоо олохоб. Бэшэндээ хэлээрэйш! Таанадшье даа хуулиин наhа hаят хүреот. Харин би... Аа! Ойлгооройш, Жаншаб! Шамайе hайн мэдхэб даа-аа... Нэгэ бага шангадаадхёо hаань, хэлэжэ болохош. Абяагүйт бан! Дуулана гүш, барма? Би ябахамни. Зүгөөр, үшөө дахин хэлэнэб, бүхөөр хадуу. Би алаагүйб!

Юуидэшьеб дугдын татажа маряан? Булад гаража ошобо. Тинхэдэнь Жаншаб гансаараа үлөөд, толгойгоо шангаар адхан ёолобо...

Энэ муу ёрото удэшоhоо гурбан hараар урид, hая хабар боложо байхадань, участково инспектор Палан Гармаевич Шагдаров ерэhэн юм. МТМ-дэ тракторнуудые заhалсаг аад, ажалдаа гараагүй юумэн гэр соогуураа урагша хойшоо найгаргажа, юу хэхээе ойлгожо ядашанхай байhан хадаа Жаншаб хатта тээлмэрдээд абаба.

— Зай. Жаншаб. Юу хэжэ hуунаш? Ажалдаа гарахаяа нананагүй гүш? Мунөөнөө интэжэ ябаhан аминтан саашадаа яаха хүмини? Баабайшни, эжышни аймшагтай бэрхэ зон байhан бишбы даа. Бэрхэшье, hайншье зон байhан юм. Нэрэ түрыень юундэ хухалжа ябанаш? Ажалhаа гаргуулбал юу хэхэ болоношь? Ажал хэнгүй, архи тамхи уугаад ябадаг зон гээшэшни хуулиин ёноор минии харуулhанда орохо ёнотой зон болоно бишбы даа. Ойлгоно, нүхэр. Олониитэ зоной дурьень гутаагшабши. Мунөөнэйшни ябадал балайшье hайн юумэндэ хүргэхэгүй. Муу юумэндэ ороод, хүбэ заяагаа хүбхай хоёhондо гутааха. hалгаахадаашье болохо болоо hаашни, ехэл муу байха даа. Зай, ажалдаа хэзээ гарахабши? Ядэхдеал МТМ-е даагша намда ерэх ёнстой.

— Мунөө гараха hанаатай байгаа hэм. Гарана аабзаб даа. Юугээ хоболжо ябажа гүйгөө юм?—гээд шэшэрэн татаhан гарнуудаа үбдэг дээрээ табихадань, ехэл шоо үзэнгээр голгойгоороо hэжэрээд. Палан Гармаевич hуурриhаа бодоо hэн.

— Ши, Жаншаб, аха заха зоной хэлэхэдэ, үгэ дуулахаяа яанаш? hаянай хамар доро хахархай аман байнал гэжэ шашадаг болоош. hаа клуб соо Цыбаан-комсоргые юун гэжэ байжа хараа-ба, занаба гаэшэбши? Ойлгоно, нүхэр! Цыбаанши тушаалтай нюур гээшэ. Баяр Жамбалович парторгомнай комсоргдо туhала гэжэ даабари үгөө бишибы даа. Таанадай дуран соогоо гудамбаярхала гансал Цыбаан hаалта хэнэ гэжэ бодохо болоо hаа. уйгаргүй ехэ алдуу гаргаhат. Ойлгоо, бодожо үзэ, Жаншаб,—гээд Палан Гармаевичай гаража ябашаhаниие Жаншаб мунөө элеэр hанаба.

Тэрэ аалиханаар hуурриhаа бодоод, хүрэшэhэн сангаа эбдүүсэн гудамхиба. Тингээд неэшэнэй арадахи хуушан гардероб соohоо хүүртиг гаргажа үмдөөд, бишыхан гэрээ наринаар суургалба. Байшан гэрэйнгээ суурга мүн лэ шалгаад, гэнтэ шадалынь hалашаhан юм шэнги хэрэлсы дээрээ hалд hууба.

«Ошоод хадаа, байhанаа хуу хөөрэхэ байна даа. Би сохилсооб. Булад баhа. Харин Самат Санжи хоёр үнэн гэрээ мини байгаа. Тоэд хэн алаhан болонсб? Булад бидэ хоёрой нэгэн гү? Үгы даа! Тэрэ хашхараанай дуулдахада, би хоройн газаа байгааб. Бэшэмни... Байал тингээ. Халаг даа! Энэ hогтуу байhанhаа боложол Буладай үгэдэ орооб. Зай яахаб. Ябахал даа».

Тосхоной арвар гараад, Жаншаб баруулба. Тингээд Сангадиин хороёе зубшан урагшалаад, үүдэн тээшэ ошоно ябатарнь хэдэн хүбүудые дахуулhан милиционер гараад, зүүлхээ алхалхала забдаба. «Энэ Гомбоев ябанал!» Хубүүдэй нэгэнэй дугархада, тэрэнь эрьелдээд: «Болоо! Өөрөө ерэбэ ха юм», —гээд Жаншабай урда хаамжа нээбэ.

МҮРДЭЛГЭ ҮРГЭЛЖЭЛЬӨӨР

Хашаа соогуур hубарилдан. хэрэлсы тэешэ алхалжа ябаhан хүбүүдые анхаралтайгаар шэртэн зогсохоодоо, «энэ хубүүе мушхеед, прокурорто хонходожо, элидхэхэ Сайна. Начальниграашье дуулгаха хэрэгтэй. Костин түргэнөөр ябаад бусаhанинь болоо. Экспертизын баримтануудые түргэнөөр гартаа оруулдаг hаа. hайн лэ юм hэн» гэжэ Иван Степанович болобо.

Удангүй үүдэндэ Костя бии болоод, «Гомбоев өөрөө ерээ. Оруулхам гү?» гэбэ.

— hайн лэ гээшэ. Оруула. Өөрөө ерэhэн тухайнь гансата документ бэшэгты.

— Зай.

Уруугаа харашанхай хүбүүн Иван Степановичай урда ерэжэ hууба.

— Зай. Гомбоев, өөрөө ерэбэ гүш? Юун гэжэ хөөрэхэбши?

— Юун гэхэбиб даа? Цыбаан Батуевые сохилсоhон хүн гээшэб. Хайшан гээд тиимэ муухай юумэн болошобо гээшэб? Бидэ дурбэнэй хэмнайшье алаагүй гэхэ байналби даа...

— Тоэд Батуев наhа барааха ха юм. Юун дээрэhээ наншалдаанай болоhоние hайнаар хэлээд үгэлши.

— Мачайга гэхэ бага архи уугаад, клубта кинодо ералтайгаар, hайнаар боложо үзөөд хөорэ,—гэжэ дуугараад, Сергеев hуурняа урилэн hууба.

— Хорёо соо оромсоороо Булад Цыбаанине шаажа унагаагаа. Тингээд энэ бузар, маанадай хойноhоо тагнуул, мүрдэлгэ хэнэ, hанаhаа соогоо ажаhуухадамнай hаалта хэнэ, сохигты гэхэдэнь, яахабши даа, hогтуугай шалюун ехэдэй, сохилсооб.

— Булта гү?—Энэ асуудал табяад, Сергеев юундэшьеб харюуень хүлеэжэ ядаба. Үнэн сэхээр тэрэ үдэшынгөо ябадал хөорэхэ гэhаа, мунөө бэшэ хубүүдэй харюунуудтай Гомбоевай харюу тааралдаха гү, али харша байжа, хэнэйнь худалаар хэлэжэ байhанине тодоруулха баатай бологдохо байгаа бшуу.

— Гол түлэб бия сохилсооб. Сайжа хэдэн дахин үльхэлөө hэн. Би... ходо сохилсооб.— Хүбүүн уруугаа харашаба. Үбдэгүүд дээрэнь табяатай гарнууд халта шэшэрхэдэл гээд, нюдарга болон зангидагдаба.

— Бүтылхээр хэнэй сохиhые хараа гүш?

— Үгы. Хараагүйб. Тэрэ хашхараанай дууллахын урда би хоройн газаа гараад, «хүрөө болоо, абахаяа абаа, табигты» гэжэ хэды дахин хэлээ гэшэбиб! Харин Булад... Гэнтэ галзуу үбшэндэ нэрбэгдэшэhэн юумэндэл сохижол байгаа. Тингээд гэнтэ мэдээ ороhоя шэнги «ябая» гээд. хоройн газаа гараад байтарнай тэрэ муухай хашхараан... Би айнандаа гүйшөөб. Үүлдэнь ерэжэ харахадамни...— Хүбүүнэй хараса соо мултаран гарашагүй арюулда ороhоной тэмдэг бии болобо.—Хүроо, болоо гээ хамнайб!— Тэрэ турахай яhалиг нюдартаараа үбдэгөө шагаад, нюдэн соohо ялагашалдаhан нёлёоhонуудые нюун, уруугаа харяад hууба.

— Энээнhээ урда тээ шигэжэ зонине сохидог hэн гүт?

Жаншабай толгой бүри гунхашаба. Тинхэдэнь Иван Степановичай зосоо хайрлаhаншуу мэдэрэл түрөөд, тэрэнээ дарахые ороддобо.

— Булад билэ хоёр Шараное Базаарые нэгэ дахин hоотуугаар сохёо hэмди. Тинхэдэ Булад тэрэнэй тархинень сохёод, ехэ шуhан гарна hэн. hүүлдэнь Булад Базар хоёр үгээ ойлголсоо хаш. Милициндэ дуулгахамни гэжэ түрүүшэгээр шуулhан аад, балай дуулгаагүйл.

— Ши сохилсоhон болоно гүш?

— Үгы. Хараагүйб. Тэрэ хашхараанай дууллахын урда би хоройн газаа гараад, «хүрөө болоо, абахаяа абаа, табигты» гэжэ хэды дахин хэлээ гэшэбиб! Харин Булад... Гэнтэ галзуу үбшэндэ нэрбэгдэшэhэн юумэндэл сохижол байгаа. Тингээд гэнтэ мэдээ ороhоя шэнги «ябая» гээд. хоройн газаа гараад байтарнай тэрэ муухай хашхараан... Би айнандаа гүйшөөб. hү